

Självständigt arbete (30 hp)

Författare		Program/Kurs
Olof Wallentin		HOP 19-21
Handledare		
		Antal ord: 19909
Linda Johansson	Beteckning	Kurskod
	Självständigt arbete mastersuppsats, krigsvetenskap	2HO013

DOKTRINÄR HARMONI – SPELAR HIERARKIN SAMMA MELODI?

Abstract:

This study adds to doctrine research by providing knowledge of how doctrines in the same hierarchy interrelate.

Based on a theory of hierarchical disharmony due to different ontologies of war at the different levels, a hypothesis is constructed that the descriptions of flexibility differ between the doctrines of the different levels.

Finkel's model of flexibility is used to investigate whether the Swedish military strategic, operational and naval doctrines understand flexibility alike.

The result shows that the three doctrines in a few respects indeed are in dissonance. Thus, the hypothesis cannot be falsified. This strengthens the theory of the differing ontologies of war.

Nyckelord:

Doktrin, hierarki, flexibilitet, MSD, DGO, TRM

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	3
1.1 FÖRORD	3
1.2 PROBLEMFÖRMULERING.....	3
1.3 SYFTE OCH FORSKNINGSFRÅGA.....	6
1.4 URVAL OCH AVGRÄNSNINGAR.....	6
1.5 BEGREPPSANVÄNDNING.....	9
1.6 DISPOSITION	11
2. FORSKNINGSÖVERSIKT	12
2.1 FÄLTET DOKTRINFORSKNING.....	12
2.2 DET HIERARKISKA LEDNINGSSYSTEMET.....	17
2.3 FLEXIBILITET I DOKTRIN / FLEXIBEL DOKTRIN	18
2.4 SAMMANFATTNING	25
2.5 STUDIENS FORSKNINGSBIDRAG	25
3. FORSKNINGSDSIGN	27
3.1 TEORIN OM DOKTRINÄR DISSONANS	27
3.2 METOD	31
4. UNDERSÖKNING.....	43
4.1 INLEDNING	43
4.2 DELUNDERSÖKNING 1: FLEXIBILITET I DOKTRIN.....	43
4.3 DELUNDERSÖKNING 2: DOKTRINÄR DISSONANS?	61
5. DISKUSSION	64
6. SLUTSATS.....	72
REFERENSER	73

1. Inledning

1.1 Förord

Trots upprepade begäran om att få lämna frontlinjen för att bedriva ett rörligt försvar, beordrades de numerärt underlägsna nazityska styrkorna efter slaget vid Kursk sommaren 1943 att hålla sina ställningar. Istället för att föra striden på ett sätt med vilket de kunnat använda överlägsenheten i rörlighet till deras fördel, gick de genom sitt statiska uppträdande till slut under genom utnötning. Resultatet blev en katastrof för nazistregimen (Liedtke, 2015). Strategin om statisk defensiv hade trumfat de operativa och taktiska doktrinerna, vilka baserades på rörlighet. De tyska soldaterna hade inte förutsättningar att framgångsrikt genomföra striden på det sätt de beordrades.

1.2 Problemformulering

Under senare sekler har så gott som alla försvarsmakter anammat det ursprungligen religiösa begreppet doktrin för dokument som syftar till att inrikta organisationerna ifråga (Høiback, 2011). Doktrin är i grunden lärosatser vilka man tror på, och i den militära kontexten vad man tror ska leda till framgång i krig. De militära organisationerna försöker genom att institutionalisera doktrin få dess medlemmar att tro på samma sak (Ångström och Widén, 2016), och därmed skapa sådan sammanhållning och samordning att behovet av att konferera eller signalera minskar då kriget bryter ut (Till, 2018, s. 68 f.). Egentligen är doktrin inte mer än en officiell sanktionering av strategier och taktik som bedömts vara de som leder till framgång (Høiback, 2013, s. 1).

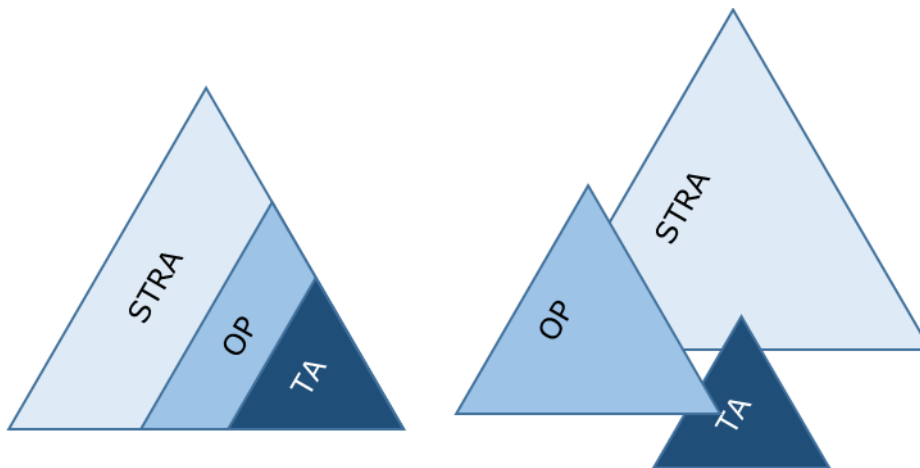
Brehmer påstår att militära organisationer vanligen är organiserade som strukturella hierarkier med enhetlig ledning. Det är den ena av två idealtyper av ledningskoncept (det andra är självsynkronisering). Med enhetlig ledning har varje organisationsmedlem endast en överordnad att

förhålla sig till. I den hierarkiska organisationen finns tydliga ledningsnivåer, och samordning sker genom rapporter uppåt och inriktningar nedåt (Brehmer, 2013, kap. 2, 9). Order efterlevs lojalt – lydnad är en grundbult i den byråkratiska hierarkin. Det 'rationella herraväldet' gör att underställda följer överordnades instruktioner, vilket bland annat möjliggör ansvarsutkrävande (Weber, 1921/1983) – en inte oviktig funktion i en byråkrati som har att besluta om utövande av dödligt våld. Inom det ledningsvetenskapliga forskningsområdet förutsätts att order efterföljs (van Creveld, 2003; Pickering, 2010; Brehmer, 2013; King, 2019).

Doktriner finns i någon form på alla nivåer i försvarsmakter (Jackson, 2013; Posen, 2016), och eftersom de inom samma organisation är del av en hierarki borde de då alltså enligt Weber och dennes ledningsvetenskapliga efterföljare vara samordnade – underordnad doktrin anpassad till överordnad. Men tvärtom konstaterar dock forskare inom såväl strategi som doktrin att de olika nivåerna inom samma hierarki alls inte med nödvändighet är samspelade. Strategiforskaren Edward Luttwak menar till exempel att det inte finns någon naturlig harmoni mellan nivåerna i det "vertikala samspelet" (Luttwak, 2001, s. xii). Olika uppfattning om krigets natur kan leda till dissonans mellan nivåer (Jackson, 2013). Anekdoten i förordet är en illustration av vad som kan inträffa då en militär organisations hierarkiska nivåer inte är i harmoni med varandra.

Som framgår av forskningsöversikten nedan finns inom det krigsvetenskapliga forskningsfältet som studerar doktrin mycket arbete utfört rörande vilka faktorer som påverkar doktrin, och de senare decennierna även en ökande mängd forskning om vilka faktorer som doktrin påverkar. Förhållandet mellan doktriner inom samma hierarki är dock förvånansvärt frånvarande i forskningen. Även om forskarna inom fältet är överens om att alla nivåer har sina mer eller mindre formaliserade doktriner, behandlas relationen mellan dem, om alls, närmast i förbigående.

Att nivåerna har olika verklighetsbild är egentligen inte förvånande, eftersom det militära problemet ser olika ut för de olika hierarkiska nivåerna. Konsekvensen av de olika verklighetsbilderna skulle dock kunna vara att de doktriner som de olika nivåerna producerar inte är integrerade (Posen, 2016), att vertikal koherens inte råder (Westberg, 2021), eller inte är i harmoni med varandra (Luttwak, 2001). Om så är fallet, innebär det att doktrinsystemet inte är sammanhängande, och den lojala efterlevnad av order som ledningsvetenskaplig teori förväntar sig helt enkelt inte har förutsättning att fungera. Skillnaden mellan doktrinharmoni och doktrindissonans för tre nivåers (STRATEGisk, OPERativ samt TAKtisk) doktriner kan illustreras med Figur 1 nedan.

Figur 1 - doktrinharmoni respektive doktrindissonans

Det finns alltså två oförenliga teoribildningar om hur doktriner i en hierarki förhåller sig till varandra. Med Jackson (2013) som undantag förutsätter doktrinforskningen att doktriner i samma organisation är harmoniserade. Tongivande bidrag till strategiforskningen påstår alltså att det alls inte är så. Båda sidor kan inte samtidigt ha rätt, så hur står det egentligen till? Är doktriner i samma hierarki per definition i harmoni, eller inte? Det finns goda skäl att undersöka huruvida doktrinär harmoni verkligen råder.

1.3 Syfte och forskningsfråga

Det överordnade syftet med denna studie är:

- *att skapa bättre förståelse för relationen mellan olika doktriner inom samma ledningshierarki.*

Det specifika syftet är:

- *att undersöka huruvida teorin om doktrinär disharmoni finner stöd i empiri.*

Detta görs genom att ett fall av doktrinhierarki studeras för att fastställa huruvida doktrinerna i denna är samstämmiga.

Studien ska därför besvara forskningsfrågan:

- *Är den rådande svenska doktrinhierarkin i harmoni vad gäller synen på flexibilitet?*

Detta åstadkoms i sin tur genom att i ordningsföljd svara på delfrågorna:

- *Hur beskrivs flexibilitet i doktrinerna?*
- *Är dessa beskrivningar i harmoni med varandra?*

1.4 Urval och avgränsningar

Tid: Rådande

För att kunna svara på frågan om huruvida doktrinerna på olika nivåer är samstämmiga behöver de även vara samtidigt med varandra – i annat fall är frågan uppenbart irrelevant. En studie av longitudinella data skulle kunna ge svar på hur doktrinerna och samstämmigheten utvecklats över tid, vilket kan ge intressanta resultat om eventuella förändringar och möjligen varför. Det är dock utanför denna studies syfte och ramar. Det utsnitt i tid som denna studie väljer är i skrivande stund (sensommar 2021); de studerade doktrinerna är alltså de nu gällande.

Rum: Svenska Försvarsmaktens doktriner för militärstrategisk, operativ samt marintaktisk nivå

Doktrinpublikationer återfinns på alla nivåer i militära organisationer (Posen, 2016). Möjliga analysenheter med studiens frågeställning vore därmed allt från överbefälhavare (med sin militärstrategiska doktrin) till enskild soldat och sjöman (med sina olika handböcker) i alla militära organisationer. Det möjliga materialet är helt uppenbart för stort för denna studies ramar, och ett urval behöver därför göras.

Studien avgränsas till den svenska Försvarsmakten. Sverige är en relativt stark konsensuskultur (Daun, 1998; Holmberg och Åkerblom, 2007; Gawell, 2015). Det gör Sverige till ett kritiskt fall, eftersom denna egenskap torde innebära att samförstånd eftersträvas, och därmed alltså doktrinhierarkin *least likely* att uppvisa disharmoni. Teorin om doktrinär dissonans får alltså sämsta förutsättningar att utstå prövning. Om den ändå håller, stärks den därför mer än av samma resultat vid ett slumpmässigt valt fall (Flyvbjerg, 2006). Det maximerar möjligheterna att generalisera resultatet till hela populationen av doktrinhierarkier (Yin, 2018, s. 49).

Studien begränsas vidare till doktrintexterna för de tre översta hierarkiska nivåerna. Dessa går i Sverige under benämningen *militärstrategisk, operativ, respektive taktisk* nivå. För taktisk nivå väljs den marina doktrinpublikationen framför arméns eller flygvapnets då det är den enda av de tre försvarsgrensdoktrinerna som är framtagna efter det att de rådande militärstrategiska och operativa doktrinerna publicerats, och därmed – om det nu är så att underordnade doktriner anpassas till de överordnade – kan ha inkorporerat eller omsatt det som föreskrivs i dessa. Det är alltså den enda av de taktiska doktrinerna som verkligen uppfyller samtidighetskriteriet som utvecklades ovan. Valet att inte istället söka längre ut i organisationen än den taktiska nivån beror på att instruktioner på lägre nivåer inte sällan säkerhetsskyddsklassificerade, vilket närmast omöjliggör användning i en studie som denna. De icke sekretessbelagda

handboksliknade böckerna på de allra lägsta nivåerna tenderar därtill att utelämna den teoretiska anknytningen (se till exempel Jackson, 2013), vilket skulle försvåra en bedömning av harmoni mellan doktriner.

Måttstock: Beskrivning av flexibilitet

Den måttstock som används för att avgöra harmoni måste vara relevant för alla krigföringens nivåer. Väl medveten om att det finns andra möjliga sätt att kategorisera innehåll i doktrinerna, väljer denna studie att använda beskrivning av flexibilitet för jämförelsen, och därmed som måttstock för harmoni.

Flexibilitet är ett koncept som såväl forskningslitteratur som de militära doktrinerna är oeniga om. Oenigheten inom fältet rör inte dess effekt – vad det verkar råder närmast total enighet om att flexibilitet bidrar till framgång i krig. Oenigheten handlar istället om vad flexibilitet inom militära organisationer egentligen är, och därmed hur denna kan åstadkommas. Till exempel lånar den svenska doktrinen för gemensamma operationer (Försvarsmakten, 2020) sin flexibilitetsvokabulär från Meir Finkels teori om flexibilitet (Finkel, 2011). Denna teori anger att vissa egenskaper hos försvarsmakter genererar flexibilitet, med vilken i sin tur förmåga skapas att på ett framgångsrikt sätt hantera överraskningar – sådana ofrånkomliga överraskningar som redan den tidige militäre tänkaren Sun Zi för två och ett halvt tusen år sedan konstaterat att kriget medför (Finkel, 2011; Sun, 2015). Finkels teori stipulerar ett förhållningssätt i krig som närmast är att betrakta som improvisation. Samtidigt påstår andra forskare att standardisering i form av fastställda metoder är det (enda) som fungerar (se till exempel Clausewitz, 1991, s. 114 ff.; Allison och Zelikow, 1999, kap. 3, 4; Palmer, 2005; Brehmer, 2013). Flexibilitet skapas enligt dessa teoretiker av att ha en tillräckligt god uppsättning av fastställda metoder att välja mellan eller att kombinera. Denna dikotomi är nära förbunden med den eviga diskussionen om huruvida krigföring är att betrakta som konst eller vetenskap (se till exempel Vego, 2013). Flexibilitet är alltså ett omstritt

koncept, där hållningen baseras på uppfattningen om krigets natur. Det är därmed ett användbart koncept att använda för att avgöra harmoni i doktrinhierarkin. De olika inställningarna tycks alltså spegla en viktig dikotomi i synen på kriget. Med tillräckligt bred modell av flexibilitet, fångas även många aspekter av doktrin vilka kan användas för jämförelser.

1.5 Begreppsanvändning

Strategi

Denna studie anammar den definition Jeffrey Meiser ger av strategi som en *framgångsteori*. Den populära definition av strategi som mål, medel, och metoder som lagts fram av Lykke (1997) leder enligt Meiser fel. Målsättningar och medel har enligt honom inget att göra i en strategi-definition; strategin ska förklara hur och varför ett visst agerande leder till en målsättning (Meiser, 2017).

Doktrin

Doktrin är en auktoritativ samling lärosatser vilka man tror på eller tror leder till framgång i krig, baserat på ett urval av teori (eftersom inte krigsvetenskapen med nödvändighet är otvetydig) (Høiback, 2013, kap. 8). Geoffrey Till beskriver förhållandet mellan krigsvetenskap och doktrin som det mellan kokkonsten och dagens meny (Till, 2018, s. 68). Det finns mycket mat som skulle kunna lagas, men för att ha rätt ingredienser i kylskåpet och säkerställa att alla kockar lagar rätten på samma (eller åtminstone tillräckligt bra) sätt, behöver ett urval göras. Høiback argumenterar för att doktrinpublikationen vilar på treenigheten auktoritet, rationalitet (teori), samt icke-rationalitet (kultur) (Høiback, 2013, s. 56): den måste vara *auktoritativ* i så måtto att den behöver bära tillräckligt med pondus för att följas av organisationen, den måste innehålla *teori* i så måtto att den visar vad man tror på leder till seger (och varför), och den måste passa med *kulturen* i så måtto att den är i samklang med den egna organisationen (och dess medlemmar). Høiback definierar doktrin som "authoritative

documents military forces use to guide their actions containing fundamental principles that require judgement in application" (Høiback, 2013, s. 22). Jackson vänder sig mot det (från doktriner hämtade) motsägelsefulla *auktoritativ ... men appliceras med omdöme*, och definierar helt enkelt doktrin som militärens institutionaliserade system av övertygelser som den uttrycks i publikationer (Jackson, 2013, s. 6 f, Jackson benämner det "belief system"). Denna definition använder även Ångström och Widén (2016).

Denna studie följer Jackson samt Ångström och Widén i definitionen av doktrin som *institutionaliserade handlingsregler grundade i vad man tror leder till framgång i krig*.

Teorin bakom att ha en doktrin är att denna minskar den organisatoriska osäkerheten (Posen, 2016, s. 160) genom att ha en samordnande effekt på den militära organisation som omfattas av den, så att denna inriktar sitt beteende till sådant som man tror leder till framgång (Posen, 1984; Høiback, 2013; Ångström och Widén, 2016). Doktrinen kan användas som redskap för ledning, utbildning och förändring (Høiback, 2016, s. 190).

För denna studie anammas förståelsen att doktrinen *används som ett instrument av chefer som vill påverka sin organisation*, samt att *doktriner påverkar de organisationer de är skrivna för*.

Doktrinär harmoni

Musikteori lär oss att dissonans uppstår då toner som inte är i samklang spelas – det uppfattas av det mänskliga örat som missljud. Motsatsen till detta är konsonans, då två eller flera toners relation är sådan att de uppfattas välljudande. Det mänskliga örat uppfattar detta som harmoni (Helmholtz, 1912). Denna studie använder detta som en liknelse för att beskriva huruvida doktriner i samma organisation är samstämmiga – sjunger de olika stämmorna med toner som skapar välljudande ackord? För att vara mer konkret: *Doktrinär harmoni föreligger då doktrinhierarkins föreskrifter är samstämmiga*; i denna studie då de tre studerade doktrinerna beskriver flexibilitet på samma sätt. Motsatsvis råder alltså

doktrinär disharmoni om så inte är fallet, alltså då doktrinhierarkins föreskrifter inte är samstämmiga.

Flexibilitet

I forskningsöversikten nedan framgår att det saknas en auktoritativ definition av vad som skapar organisatorisk flexibilitet. Vad flexibilitet ger, är dock mindre av en konflikt. I grunden handlar det om en förmåga att kunna göra flera olika saker (Soeters, 2008; Murray, 2011), eller att göra något på flera olika sätt (Alberts, 2011, s. 403) – inte sällan för att kunna hantera det oförutsedda bättre. Denna studie följer dessa forskare i att definiera flexibilitet i kontexten av militära operationer som *förmågan att kunna lösa flera olika uppdrag, eller att lösa uppdrag på flera olika sätt*. För att kunna svara på denna studies första forskningsfråga (hur flexibilitet beskrivs i doktrin) krävs även att de faktorer som skapar flexibilitet definieras; detta sker genom operationalisering i metodavsnittet.

1.6 Disposition

Detta är en hypotetisk-deduktiv fallstudie. Inledningsvis görs en genomgång av tidigare forskning, vilken presenterar forskningsläget rörande doktrininstrumentet liksom flexibilitet i doktrin, samt definierar den lucka som studien fyller. Därefter presenteras studiens forskningsdesign i kapitel 3: hypotesen om doktrinär dissonans utvecklas, valet av fallstudie som undersökningstyp motiveras samt tillvägagångssättet med kvalitativ textanalys beskrivs. Detta följs av en operationalisering av flexibilitet, och avslutas med en diskussion om hur att känna igen harmoni. Undersökningen presenteras i kapitel 4, i vilken de tre doktrinerna analyseras efter beskrivningen av flexibilitet och dessa beskrivningar jämförs. Kapitel 5 innehåller en diskussion av resultat och dess innebörd samt potentiell vidare forskning baserad på de frågor som resultatet ger upphov till lyfts fram. Genomgående diskuteras studiens val i samband med att de görs. Slutligen innehåller studiens avslutande sjätte kapitel dess slutsats.

2. Forskningsöversikt

Detta kapitel ger en översikt över doktrinforskningen. Översikten görs för att placera studien i forskningsfältet och därmed att dess slutsatser kan relateras till redan genomförd vetenskaplig forskning, och infogas som en bit i fältets kunskapsbygge. Vidare klargörs forskningsläget om doktriner i hierarki, samt om flexibilitet i doktrin, inte minst för att säkerställa att problemet inte redan är (tillräckligt väl) löst. Slutligen kommer studiens forskningsbidrag att presenteras.

Det forskningsfält som denna studie skriver i är doktrinforskningen. Detta fält är ännu ungt, vars avgränsningar inte är tydligt definierade, och därför kan upplevas som spretigt. Doktrinforskningen är multidisciplinär, med nära förbindelser till andra forskningsfält.

2.1 Fältet doktrinforskning

Nedan tydliggörs att doktrinforskningen historiskt varit inriktad antingen på *hur man vinner i krig* eller på *vilka faktorer som påverkar doktrinen*. Alltså med vilken strategi, taktik eller materiel som framgång nås, alternativt hur en stat landar i de val som tillsammans skapar doktrin. Mer sentida forskning har även börjat intressera sig för doktrinen som artefakt med egen agens, alltså doktrinen och dess innehåll som oberoende variabel som påverkar organisationen.

Som den kinesiske generalen Sun Zis krigskonst (2015) visar finns det en långlivad tradition av att undersöka vilka faktorer som leder till vinst eller förlust i krig – alltså vad som borde vara doktrin. Det finns även många vetenskapliga studier av militär doktrin¹. Trots detta påstår Høiback att forskningsfältet är så nytt att det ännu inte ens bestämt sig för vilka frågor

---

¹ En sökning på "military doctrine" med Google Scholar ger 2021-08-28 drygt 47 000 träffar.

som är relevanta att ställa om doktrin, och därmed inte är ett särskilt moget fält (Høiback, 2016, s. 186 ff). Att Høiback anser sig ha fog för detta uttalande, beror på att han har en annorlunda och mer specifik definition av doktrin än den tidigare doktrinforskningen, samt det perspektiv han anlägger. Høiback intresserar sig för doktrin som instrument. Den litteratur som studerar med- och motgång i krig studerar ofta just faktorer som ger upphov till just med- och motgång (se till exempel Rosen, 1991; Corum, 1992; Harrison, 2010; Till, 2014; samt även Ångström och Widén, 2016, vars n. 6 innehåller ytterligare ett dussin referenser till sådan litteratur), men kopplingen till den formella doktrinen är ofta svag (se till exempel den bibliografi som Chapman, 2009, kap. 5 ger). Den tradition som studerat de mer eller mindre konkreta doktrinerna har intill ganska nyligen främst intresserat sig för hur doktrin formas (till exempel Posen, 1984; Snyder, 1984; Rosen, 1991; samt Kier, 1997; Jensen, 2016). Mycket av denna litteratur är skriven av forskare inom fältet internationella relationer, och därmed har forskningen inriktats främst på de val som stater genom formulerandet av doktrin på politisk nivå gjort i sin relation till andra stater, alltså vilka faktorer som påverkar dessa strategiska val på högsta nivå. Doktrin har i denna litteratur betraktats som en beroende variabel vilken ska förklaras, och forskningen har varit intresserad av att finna explanans till denna. Ursprunget för denna typ av doktrinforskning är inom strategistudier. Den forskare i denna tradition som återkommande refereras i litteraturen, och vars arbete får ses som något av ett standardverk inom fältet, är Barry Posen med *The Sources of Military Doctrine*, skrivet inom fältet "international politics and strategy" (Posen, 1984, s. 9). Detta verk är illustrativt för den inriktning som sökt och hittat orsakerna till hur doktrin formuleras utanför den egna staten. Militära doktriner, säger Posen, varierar i tre viktiga dimensioner: dess karakteristik vad gäller inriktningen offensiv/defensiv/avskräckning, grad av integration mellan politik och militär samt graden av innovation (Posen, 1984, s. 7). Han undersöker hur val av dessa karakteristika formas av byråkratiska, teknologiska,

geografiska och maktpolitiska faktorer. Han jämför förklaringsvärdet mellan maktbalansteori och organisationsteori, konstaterar att "civil inblandning i militära frågor är en avgörande faktor för integration och innovation" (Posen, 1984, s. 233), och drar slutsatsen att båda teoribildningarna kan förklara utformningen av militär doktrin, men att maktbalansteori har ett starkare förklaringsvärde (Posen, 1984). Hur den militära doktrinen ser ut kan alltså enligt Posen bättre förklaras av hur stater beter sig gentemot varandra, än av de organisatoriska attribut som krigsmakterna besitter. Posen studerar den militära doktrinen som en doktrin "at the military level" (Posen, 1984, s. 30), och omfamnar uppfattningen att säkerhetsstrategi inkluderar hela militära hierarkin. Han konstaterar att rivalitet mellan försvarsgrenarna kommer att hindra försvarsmakter att skapa en integrerad doktrin, och påstår att civil intervention kan lösa detta (Posen, 1984, s. 226). Han verkar ta för givet att en sådan inblandning kan göra att strategier implementeras följdriktigt i hela den militära (doktrin)-hierarkin.

Stephen Rosen konstaterar i ett annat standardverk inom fältet: *Winning the Next War* (Rosen, 1991) att såsom stora byråkratier är de militära organisationerna "designade för att inte förändras" (Rosen, 1991, s. 2, min översättning). Han finner dock i sin studie stöd för en teori för när förändring ändå kan åstadkommas. Enligt denna behöver ett antal faktorer samverka för att innovation ska ske – den viktigaste av vilka är att högre officerare anammar "a new theory of victory" (Rosen, 1991, s. 20), men även att de redan övertygade ges beföringsmöjligheter – inte sällan genom att en ny specialitet och därmed fristad inrättas inom organisationen. Då möjliggörs alltså innovation, även i fredstid, även om processen då är långsammare än i krig, då innovation sker snabbare än i fred eftersom det finns ett tydligare behov. I båda fall krävs dock feedback och nya mått på effektivitet (Rosen, 1991, s. 20–23, 105). Rosens resultat avviker som synes från Posen, som alltså ser civil inblandning som en avgörande faktor. För Rosen är doktriner dock något som kommer av

innovation, snarare än något som påverkar innovationen i sig. Beträffande relationen mellan doktriner säger Rosen ingenting.

Som uppföljning på, och till stor del svar på, *The Sources of Doctrine*, har Elisabeth Kier publicerat vad som även detta kommit att bli ett standardverk: *Imagining war : French and British military doctrine between the wars* (Kier, 1997). Det är en organisationsteoretisk studie inom forskningsfältet om militär kultur, med vilken hon enligt egen utsago bidrar till debatten mellan de konstruktivistiska och de realistiska traditionerna (Kier, 1997, s. 5). Kier ifrågasätter Posens och hans gelikars rationalistiska utgångspunkter, och visar att det är den i organisationen rådande kulturen som bäst förklarar de val som görs i militär doktrin. Strukturella faktorer är inte oviktiga, men det är kulturen som avgör hur dessa förstås och därmed hur organisationen väljer att agera. Kier konstaterar – i motsats till Posen – att politisk intervention i krigsmakten har mer med inrikespolitiska motiv än utrikes- eller säkerhetspolitik att göra. Mer specifikt drar Kier slutsatsen att den politiska ledningens uppfattning om den lämpliga *inrikespolitiska* rollen för den militära organisationen kausalt påverkar det grundläggande militärstrategiska valet mellan offensiv och defensiv doktrin. Hon vederlägger även uppfattningen som framförs av till exempel Posen (1984) samt Snyder (1984) att militära organisationer skulle föredra offensiven före defensiven (Kier, 1997). Även i Kiers studie är det oklart vad doktrinen i sig fyller för funktion, liksom hur relationen mellan de olika nivåerna av doktrin fungerar.

De ovan anförda verken behandlar som synes doktrin som beroende variabel. Varken Posen eller Kier – sina titlar till trots – ger någon definition av begreppet doktrin. Posen kommer närmast, då han förklarar att han använder "the term 'military doctrine' for the subcomponent of grand strategy that deals explicitly with military means" (Posen, 1984, s. 13). Därmed är doktrin för honom inte mer än *den* valda strategin. Kier får sägas använda begreppet på liknande sätt. Med denna hållning ges inte doktrinen

en egen agens, utan är blott resultatet av bakomliggande faktorer. Doktrinen *gör* alltså inget, den *blir*.

De senaste decennierna har sett ett ökande intresse inom den vetenskapliga litteraturen för vad doktrin som artefakt egentligen är och vilka funktioner den fyller. Att forskningen om doktrin utvecklats till att undersöka dess funktion som oberoende variabel illustreras väl av den text som Posen skriver i det temanummer om doktrin som *Journal of Strategic Studies* ger ut 2016: "Understanding Military Doctrine". Här tar Posen – jämfört med *The Sources of Military Doctrine* – tydliga kliv mot synen på doktrin som ett instrument snarare än endast resultatet av en process. Nu konstaterar Posen att doktrin även har en funktion i att styra verksamhet inom den militära organisationen (Posen, 2016). Inom den framväxande grenen av forskningsfältet om militära doktriner intresserar sig litteraturen för doktrinen som oberoende (eller möjligen mellanliggande) variabel. Meir Finkel (2011) skriver i denna tradition, och även den australiensiske forskaren Aaron Jackson har bidragit genom *Roots of Military Doctrine* (Jackson, 2013). Den som kanske mest bidragit till denna nya gren av doktrinforskning är den norske militärhistorikern Harald Høiback (Høiback, 2011, 2013, 2016). I *Understanding Military Doctrine* (2013) skärskådar han doktrin som instrument. Høiback konstaterar inledningsvis att det saknas ett kognitivt landskap i vilket att placera sitt eget verk (2013, s. 4), och att hans förhoppning är att boken ska bli utgångspunkt för en egen tradition av doktrinforskning (2013, s. 6). Han konstaterar att doktriner finns på alla hierarkiska nivåer inom försvarsmakterna – inte sällan flera på varje nivå – och begränsar sin studie därför till det han kallar "nyckelstensdokumentet" för varje nivå (2013, s. 21 f). Høiback inleder med att presentera doktrinkritikernas synpunkter, och konstruerar därefter ett försvar för doktrinen som redskap – redskap för ledning, för förändring och för utbildning (2013, kap. 8). Vad gäller frågan om relationen mellan doktriner på olika nivåer ger inte Høiback något svar.

Aaron Jackson studerar i *The Roots of Military Doctrine* (2013) framväxten av doktrin. Han finner fyra olika doktrinskolor, nära kopplade till de hierarkiska nivåerna: teknisk, taktisk, operativ samt militärstrategisk. Doktriner förekommer alltså på alla nivåer. Jackson hävdar att de olika skolorna skiljer sig i tre faktorer: frågan om "relationen till den militära ontologin", där det egentligen handlar om huruvida organisationens existensberättigande i stort diskuteras, alltså huruvida instruktionernas funktion inom ramen för hela den militära organisationens funktion görs explicit, omfattningen av innehållet och dess avsedda mottagare, samt hur "nära" instruktionen förväntas följas – från tummen-i-spåret över inriktningar till analysverktyg. Förenklat sker en förflyttning från litet till stort i alla tre faktorer för varje steg uppåt i hierarkien. Jackson påstår att den ontologiska beskrivningen ofta saknas eller är bristfällig i de lägre nivåernas (och framförallt i de tekniska) doktrinerna, alltså att det saknas en beskrivning över vad kriget är, vilket omöjliggör att koppla ett *varför* till de instruktioner som ges i dessa (2013, s. 12 f., 17 ff.).

De olika nivåernas förståelse av vad kriget innebär, och vilket sätt som är det bästa att vinna detta, kan hamna i "dissonans" med varandra; alltså att till exempel den taktiska nivåns uppfattning om hur "striden ska vinnas" kan hamna i konflikt med den strategiska uppfattningen hur att bäst "vinna kriget". Detta fenomen är enligt Jacksons förmenande inte tillfredställande utforskat (Jackson, 2013, s. 100).

2.2 Det hierarkiska ledningssystemet

Dissonans uppstår inte i vakuum. Detta stycke lånar från det ledningsvetenskapliga forskningsfältet för att beskriva de organisatoriska hierarkierna. Avsikten är att beskriva den kontext vari dissonansen mellan nivåerna kan uppstå.

Den förståelse för doktrin som denna studie anammar innebär att doktrin betraktas som en del av det militära ledningssystemet. Ledning, påstår van Creveld (2003), kan betraktas som en funktion som behöver utföras för att

inriktad och samordnad verksamhet. Funktionen ledning kan i sin tur delas upp i flera delfunktioner som alla behöver utföras för att åstadkomma inriktning och samordning (se till exempel Brehmer, 2005). Ledningssystemet i hierarkin består av olika nivåer och varje nivå utför dessa ledningsprocesser (Hallberg *m.fl.*, 2018). Eftersom doktrin institutionaliserar vad som är "rätt", kommer den att styra hur dessa processer sker, och därmed vilka resultat som är möjliga att åstadkomma med dessa. Det finns en förväntan att alla medlemmar i den byråkratiska organisationen lojalt utför det de beordrats av överordnade (Weber, 1921/1983), vilket i denna studieförfattarens mening tas för givet i den ledningsvetenskapliga litteraturen. Till exempel grundas de cybernetiska systemmodellerna på att signaler mellan nivåerna förstås och i de fall de innehåller instruktioner utförs som det var avsett (se till exempel Pickering, 2002).

2.3 Flexibilitet i doktrin / flexibel doktrin

Den definition av flexibilitet som denna studie använder är alltså *förmågan att kunna lösa flera olika uppgifter, eller att lösa uppgifter på flera olika sätt*. Flexibilitet betraktas i forskning genomgående som en framgångsfaktor i krig. Som framgår nedan konstaterar flera studier även att en militär organisation då behöver ha en doktrin som är flexibel antingen i vad den innehåller eller att den ska kunna justeras vid behov, men den forskningen är generellt inte inriktad på vilka faktorer (till exempel i doktrin) som möjliggör sådan anpassning. Vad en flexibel doktrin egentligen innebär, liksom vad doktrinen ska innehålla för att skapa en flexibel organisation är med få undantag beforskat. Flexibilitet används i litteraturen oftast som synonym för andra koncept (Finkel, 2011, s. 5 ff).

Flexibilitet är ett svårfångat koncept. Olika forskningsinriktningar studerar fenomenet på olika sätt, och använder olika (men närliggande) begrepp; utöver flexibilitet används ambidexteritet (från anatomins tvåhänthet), adaptation, improvisation och agilitet (Farrell och Terriff, 2002; Johansson,

Berggren och Trnka, 2015; Heeren-Bogers *m.fl.*, 2020). Det finns i forskningen tre huvudsakliga sätt att förstå flexibilitet: som förmåga till förändring, som decentralisering, eller som antingen improvisation eller många olika förberedda alternativ.

Flexibilitet som förändring

Inom organisationsforskningen finns ett par traditioner som undersöker militär förändring. Detta handlar om innovation och anpassning (adaptation) (se Farrell och Terriff, 2002; Johansson, Berggren och Trnka, 2015). Förändring, är dessa inriktningar överens om, är svårt för stora byråkratier (som försvarsmakter). De måste ofta tvingas till det från krafter utifrån för att komma till förnyelse (Posen, 1984; Grissom, 2006).

Den inom innovationsforskningen framstående Joseph Soeters använder tillsammans med sina efterföljare begreppet *ambidexterity*, vilket lånats från det organisationsteoretiska forskningsfältet. Ambidexteritet i denna tradition handlar om att kunna exploatera nuvarande förhållande (exploitation), och samtidigt skapa förutsättningar att bättre kunna hantera framtida förhållanden (exploration). Detta kräver förmåga att förändra under genomförande, vilket forskningen visat ofta är svårt (Heeren-Bogers *m.fl.*, 2020). Mycket av den sentida organisationsforskningen om flexibilitet i militära organisationer har handlat om problematiken att hantera såväl de senare decenniernas lågintensiva krishanteringsoperationer som det potentiella väpnade angreppet på den egna staten (se till exempel de Waard, Volberda och Soeters, 2013). Militär innovation, säger Kimberly Zisk, är "innovation in doctrine, defined as a significant deviation from the content of existing doctrinal policies" (Zisk, 1993, s. 18). Innovationsforskarna är främst inriktade på framtida förändringar, och studerar förändringar som påverkar hur militära enheter verkar, som är av en viss minsta betydelse och omfattning samt (underförstått) som ger en större effektivitet (till exempel Rosen, 1991; Raska, 2015). Doktrinen inom denna litteratur är något som ändras, inte något

som ändrar något annat. Flexibel doktrin i denna tradition innebär en förändringsbar doktrin, och med en välvillig tolkning sker därmed även förändringar i organisationens handlande, vilket alltså medger *förmåga att kunna lösa flera olika uppdrag*.

Anpassningsforskningen har – även om de konceptuella definitionerna av förändringen är liknande de som används av innovationsforskarna – främst varit inriktade på krigstida förändringar. Det har även inneburit att anpassning kommit att användas som ett begrepp för en mindre omfattande förändring än innovation, eftersom sådan inträffar då befintliga medel och metoder justeras (Farrell och Terriff, 2002). Den inom fältet tongivande Williamson Murray definierar *adaptation* som "a phenomenon of indeterminate length, which presents the opportunity for the contestants to adapt to their enemy's strategy, operations and tactical approach" (Murray, 2011, s. 1). Anpassning sker oftast som konsekvens av erfarenheter på slagfältet, och därför oftast bottom-up (Hoffman, 2014). Organisationens kultur konstateras vara ytterst viktig för om, och hur, anpassning sker (Farrell och Terriff, 2002). Anpassningsforskningen är inriktad på *varför, när, och hur* anpassning i krig sker, men inte så mycket på vilka faktorer som möjliggör sådan anpassning (Farrell, 2020). Det handlar alltså mer om förutsättningarna att ändra doktrinen och i så fall hur, snarare än det för denna studie relevanta vilket doktrinen innehåll ska vara för att medge förändring (se Barno och Bensahel, 2020 för ett illustrativt exempel). I ett undantag från detta har Finkel (2011) skapat en teori för hur att åstadkomma flexibilitet i den militära organisationen för att bättre hantera överraskningar.

Flexibilitet genom decentralisering

Inom ledningsvetenskapen råder en tydlig konsensus om att decentraliserad ledning ger bättre utfall än centralisering (till exempel van Creveld, 2003; samt Brehmer, 2013). Graden av centralisering handlar om var mandatet att bestämma återfinns. I grunden handlar detta om den

spänning om hur den i krig inneboende ovissheten (Clausewitz, 1991, s. 61; van Creveld, 2003, s. 212) ska fördelas i hierarkin. Frågan är var denna ska vara som minst – hög(s)t upp eller längst ut. Som Natos vetenskapsorganisation visat, kan en organisation genom att reglera informationsflöde, interaktionsmönster och beslutsmandat flytta osäkerheter uppåt eller nedåt (NATO Science and Technology Organization, 2018). Trots återkommande utfästelser om annat, är den generella böjelsen att centralisera, så att de högre cheferna (med makt att göra så) skapar sig mer kontroll och mindre osäkerhet – på de underordnandes bekostnad. Detta minskar dock den militära organisationens flexibilitet och är dåligt för framgång i krig (van Creveld, 2003; Palmer, 2005; Brehmer, 2013). Organisationer försöker ofta dämpa osäkerhet genom att (till exempel i doktriner) reglera beteende (se till exempel Posen, 2016) vilket innebär ökad byråkratisering och minskat handlingsutrymme för dem som befinner sig längre ner i hierarkin. Därmed minskar överraskningarna i toppen av hierarkin, men försämrar också organisationens möjligheter att skapa tillräcklig variationsrikedom att kunna hantera förändringar (Beer, 1973; Pickering, 2010). Slutligen är den underordning som en stark hierarki innebär även starkt negativ för förmågan till anpassning, eftersom den kräver att underordnade ifrågasätter överordnades "revealed wisdoms" (Murray, 2011, s. 3), vilket kan komma i konflikt med det rationella herraväldet, och dess krav på lojalitet.

Det råder sammanfattningsvis konsensus om att decentralisering och uppdragsstyrning tenderar till att leda till bättre utfall i krig än deras motsatser, eftersom det genom flexibilitet skapar möjlighet att utnyttja snabbt uppdykande möjligheter. Decentralisering kommer dock inte naturligt för den hierarkiska organisationen.

Flexibilitet som improvisation – eller som bred repertoar?

En fråga där forskningen inte är överens är den om huruvida förmågan att improvisera eller många inövade beteenden är det mest framgångsrika sättet att nå framgång.

Fastställda metoder tenderar enligt vissa forskare att skapa dogmatism (till exempel Høiback, 2011, s. 870) och innebär därtill en förutsägbarhet som är till motståndarens fördel (Farrell, 1997) – "a formula for how to win will be the surest way to lose" (Høiback, 2016, s. 190). Således behöver dessa metoder – eftersom de med all sannolikhet är rójda – fungera trots att motståndaren känner till dem (Hughes, 2000, s. 219). Fastställda metoder begränsar flexibiliteten och "detaljerade anvisningar [är] inte möjliga, [...] eftersom de utesluter valfrihet", hävdar Clausewitz (1991, s. 116). Finkel har i en jämförande fallstudie av sju fall av hantering av doktrinär och/eller teknologisk överraskning funnit att en försvarsmakt bäst hanterar sådana överraskningar genom att öka sin flexibilitet. Han belägger ett positivt kausalt samband mellan den oberoende variabeln (*grad av*) flexibilitet och den beroende variabeln (*effektivitet av*) hanteringen av en situation. Ju högre flexibilitet, desto bättre hantering – och ju lägre flexibilitet desto sämre hantering. Flexibilitet enligt Finkel är en kombination av fyra olika stratum (typer) av flexibilitet, vilka förenklat kan beskrivas som att institutionalisera förmåga till improvisation inom såväl det kognitiva som det tekniska området, samt en effektiv lärprocess som fungerar i krig (Finkel, 2011).

Ovan anförda forskare anser alltså att förmågan att anpassa sig är viktigare än den stabilitet som standardisering ger. Forskarkåren är dock som sagt inte enig: Clausewitz förordar förutom den valfrihet som visades ovan även drill: "Genom övning i ständigt samma banor befasts färdighet, noggrannhet och säkerhet i truppföringen, vilket minskar den normala friktionen och gör att organisationen fungerar bättre" (Clausewitz, 1991, s. 116 f.). Andra går så långt som att säga att det närmast är omöjligt att få

en styrka att göra något som inte finns 'i boken', alltså något som inte är på förhand överenskommet. Att då striden brutit ut försöka improvisera över flaggor/telegrafi/telefoni/internet slutar inte sällan i förvirring, och därför är chefer vid centralstyrning begränsade till de manövrar som är förberedda (Palmer, 2005). Graham Allison når i sin klassiska studie om Kubakrisen liknade resultat: beteende hos en organisation kan förklaras med vilka metoder den har att tillgå: "Without standard operating procedures, it would not be possible to perform certain concerted tasks" (Allison och Zelikow, 1999, s. 169). Det innebär samtidigt att antalet sådana program utgör den möjliga variationsrikedomen, och därmed utgör ramen för vilka situationer organisationen kan anpassa sig till: "the fixed programs exhaust the range of buttons that leaders can push" (Allison och Zelikow, 1999, s. 164). Bernt Brehmer skriver att order "bara kan gälla sådant som förbandet kan utföra [och därför] måste begränsas till att gälla taktik och stridsteknik som förbanden är utbildade för" (Brehmer, 2013, s. 118). Brehmer verkar dock anse att detta gäller främst för de lägre hierarkiska nivåerna, där kommandon som "'Skyttelinje!' 'Stridstriangel!'", osv. [...] inte är uttryck för ledning i någon egentlig mening, dvs., de handlar inte om att ge inriktning och samordning utom om handlingar som ska utföras där och då" (Brehmer, 2013, s. 119). Detta är något som Till påstår visar sig i skillnaden mellan doktriner på olika nivåer (Till, 2018, s. 68). Wayne Hughes konstaterar att "[c]leverness, ingenuity, and complex maneuvers" fungerar för solitärer och små väl-drillade enheter. "Extraordinary evolutions [...] must be doctrinal, heavily practiced, and few in number" (Hughes, 2000, s. 219). Ett ytterligare argument för att standardisera är att improvisation på grund av dess relativt oöverlagda karaktär medför risker att förvärra situationen (Trotter, Salmon och Lenné, 2013, s. 475 f.). På samma tema konstaterar en av medlemmarna i kärnarbetsgruppen till den svenska operativa doktrinen att försvarsmakter "[g]enom att komma överens i en doktrin om hur vissa saker ska göras [minskar] effekten av osäkerhet och friktioner" (Thunholm och Palmgren,

2018, s. 21). Fastställda metoder kan ge "en riktpunkt och samtidigt skydda dem [utan erfarenheter och/eller insikter] mot vidlyftiga och helt felaktiga uppfattningar", påstår Clausewitz (1991, s. 116)², "Vorschriften sind für die Dummen", som Kurt von Hammerstein-Equord på ett färgstarkt sätt uttrycker det (citerad i von Manstein, 1958, s. 109). Dessa forskare påstår alltså att med fastställda uppgiftsställningar åstadkoms en överenskommen palett med ord med specificerade betydelser. Då kan högre chef med få ord beordra något som underställd chef förstår, och vet vad som förväntas. Därtill kan organisationen öva på detta agerande i fredstid. Enligt dessa forskare är den stabilitet och förutsebarhet som standardisering ger viktigare än förmågan att anpassa sig. Förmågan att kunna lösa flera olika uppdrag, eller att lösa uppdrag på flera olika sätt kommer här alltså av att ha en tillräckligt bred program-palett.

Det finns en tydlig skillnad i uppfattning rörande nyttan med att ha (eller inte ha) fastställda metoder. Vissa (som Allison och Palmer) är tydliga med att en organisation måste ha *Standard Operating Procedures* (SOP) för att kunna göra något överhuvudtaget. Det innebär att endast de tillvägagångssätt som anses rimliga nog för att förtjäna en SOP och dessutom har övats kan utföras; att improvisera fram sluga drag fungerar helt enkelt inte. Andra (som Høiback och ibland Clausewitz) är oroliga för den dogmatism, intellektuella stagnation och förutsägbarhet som färdiga lösningar medför och förespråkar improvisation. Frågan huruvida en krigsmakt gör bäst i att improvisera eller i att ha ett antal färdiga "program" att sätta i verket är inte löst i någon av de forskningstraditioner som anförs i detta arbete. Forskarna kommer till rakt motsatta slutsatser om värdet av fastställda metoder.

---

² Detta överensstämmer inte med vad som anfördes från honom i förra stycket, och är ett exempel på flera inkonsekvenser i Clausewitz magnum opus (Gat, 2001, s. 253 ff.).

2.4 Sammanfattning

Doktrinforskningen har ännu inte tillfredställande hanterat det faktum att det i hierarkiska organisationer som den militära finns chefer på flera nivåer, vilkas doktriner kan råka i "dissonans" med varandra.

Forskningen tycks relativt enig om att flexibilitet (eller anpassning) är bra. Beträffande vad som utgör flexibilitet, och hur detta ska åstadkommas i militära operationer är forskningen dock långt från att uppnå konsensus. Med få undantag (Finkel är det utmärkande) nämns endast i förbigående hur förutsättningar för flexibilitet skapas, och då hänvisas till sådant som SOP, signalbok eller doktrin. Vad i dessas innehåll som skapar flexibilitet är emellertid inte tydligt. Hur försvarsmakter omsätter flexibilitet inom sina doktriner är ett outforskat område.

Av översikten kan även konstateras att den oenighet om hur att bäst organisera krigsmakten som grundar sig i synen på krig som konst eller som vetenskap går igenom i synen på flexibilitet. Den uppfattning forskaren har om krigets ontologi påverkar med nödvändighet även slutsatsen om hur organisationen bör organiseras.

2.5 Studiens forskningsbidrag

Genom att besvara forskningsfrågan huruvida svenska doktrinhierarkin är i harmoni bidrar denna studie till litteraturen om doktrinforskning inom krigsvetenskapen genom att påbörja att fylla den lucka som identifierats om relationerna mellan doktriner på olika nivåer i samma hierarki. Det är mer specifikt ett bidrag till teoribildningen kring huruvida det – med Luttwaks (2001, s. xii) ord – råder "naturlig harmoni" mellan nivåerna i det vertikala samspelet eller ej. Förståelse för relationen mellan de olika nivåernas doktriner är viktig för att på kunna utveckla teori om doktriners funktion och verkan, där forskningen hittills betraktat varje doktrin som en ö, utan förbindelser till omgivande doktriner.

Olof Wallentin

HOP 19-21

Empirin som åstadkoms genom undersökningen har även ett utomvetenskapligt intresse för Försvarmakten, som därigenom får kunskap dels om huruvida harmoni råder i den egna doktrinhierarkien, dels om hur flexibilitet förstås och omsätts i organisationen. Denna kunskap kan organisationen använda för att bättre förstå om och hur organisationen kan förväntas vara flexibel vid genomförande av operationer. Dessutom är insikten om att de olika nivåerna möjligen strävar efter oförenliga saker en värdefull utgångspunkt vid doktrinskrivande.

3. Forskningsdesign

Studiens syfte är att *undersöka huruvida teorin om doktrinär disharmoni finner stöd i empiri*. För att besvara syftet konstrueras en hypotes vilken testas genom att besvara forskningsfrågan. Detta kapitel utvecklar hypotesen samt studiens tillvägagångssätt för att svara på frågorna och därmed testa hypotesen.

3.1 Teorin om doktrinär dissonans

För att en stats strategier ska fungera konstaterar forskare inom doktrin och strategi att de olika hierarkiska nivåerna behöver hänga ihop – Posen använder begreppet *integration* för att benämna huruvida doktrinen överensstämmer med de politiska målsättningarna (Posen, 1984, s. 16, 24f). Jacob Westberg har på liknande sätt konstaterat att om en säkerhetsstrategi ska uppnå sina mål krävs vertikal koherens, vilket för honom innebär att underliggande (alltså även de militära nivåernas) "metoder är tydligt anpassade till den övergripande strategin" (Westberg, 2021, s. 22). Doktrin kan som ovan diskuterats alltså förstås som den strategi man tror leder till framgång i aktuell situation och därför väljer att institutionalisera. Därmed är det Westberg diskuterar som de säkerhetsstrategier Sverige anammat även att betrakta som doktrin (dylika strategier benämns inte sällan "säkerhetspolitiska doktriner", till exempel "marginaldoktrinen", "Monroedoktrinen", och "alliansfrihetsdoktrinen"), även om en sådan användning faller lite utanför denna studies förståelse av det som leder till framgång *i krig*. Således bör hans konstaterande om behovet av strategisk koherens även gälla för doktriner: underliggande nivåers doktrin behöver vara anpassade till överordnad doktrin. Flera forskare nämner att doktrin behöver vara koherent: Ångström och Widén konstaterar rörande doktrinpublikationer som *tool of command*: "If the doctrine sends out mixed messages [...], it is difficult to maintain the idea that doctrine [...] increases cohesion and coordination. Hence, one [quality]

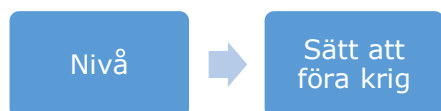
criterion ought to be that the doctrine is coherent, not least to further its credibility" (Ångström och Widén, 2016, s. 203). Høiback påstår att "what we can strive for is a coherent doctrine, not a flawless or impeccable one" (Høiback, 2013, s. 185). Han påstår visserligen detta för en och samma publikation, men det borde vara giltigt även för olika nivåer inom samma organisation – för att kunna tala om en Doktrin för hela organisationen. Det finns alltså skäl att anta att harmoni påverkar framgång i krig positivt, och dissonans negativt.

Som diskuterats i problemformuleringen påstår inom fältet framstående forskare som Luttwak (2001) och Jackson (2013) att harmoni mellan de olika nivåerna i hierarkin alls inte är nödvändigt. Colin Gray instämmer:

[T]he reality of performance on the different levels of conflict unavoidably promote what can be a lethal cumulative mega-disharmony. In theory, each of war's levels should complement each other [...] But each of these standard levels of behaviour has its own nature, reflected in unique dynamics, needs and concerns, inter alia" (Gray, 2010, s. 248).

Dessa forskare påstår, baserat på teoretiska resonemang, alltså att nivåerna på grund av olika "natur" eller olika "ontologi" hamnar i disharmoni. Doktrinär dissonans är enligt dessa att förvänta sig. Det är denna teori som alltså är studiens specifika syfte att undersöka huruvida den finner stöd i empiri.

Enligt teorin påverkar den hierarkiska nivån alltså det sätt som man anser vara bästa sättet att föra krig. Orsakssambandet illustreras i Figur 2.

Figur 2

Studien har alltså att pröva teorin om doktrinär dissonans. Om vi anammar Jacksons terminologi att mekanismen – den mellanliggande variabeln –

mellan hierarkisk nivå^o och föredraget sätt att föra krig utgörs av de olika ontologier – synen på krigets verklighet – som nivåerna omfattar (Jackson, 2013, s. 7 f., 18 f., 100), kan orsakssambandet kompletteras med denna mellanliggande variabel. Då erhålls Figur 3.

Figur 3

I forskningsöversikten konstateras att synen på flexibilitet påverkas av uppfattningen om krigets ontologi. Därmed kan orsakskedjan ytterligare kompletteras, varvid Figur 4 erhålls.

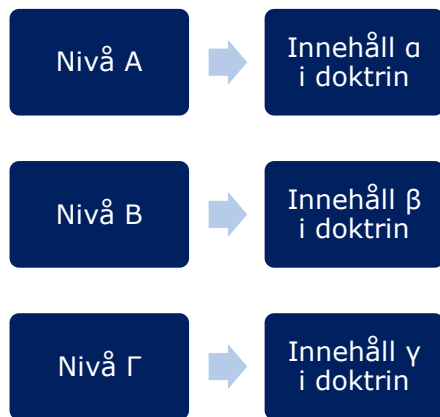
Figur 4

Slutligen, baserat på doktriners funktion att påverka hur militära organisationer fungerar), kan så den orsakskedja som studien ska testa skapas.

Figur 5

Denna studie undersöker alltså variablerna i de två mörkare rutorna. Notera att *inställningen till flexibilitet* som tidigare diskuterats undersöks i *artefakten doktrin*. I Figur 6 nedan är har övriga variabler dolts, och istället visas de tre olika nivåerna A, B samt Γ , vilka genererar doktrinnehåll α , β respektive γ .

Figur 6

Det förväntade värdet enligt teorin är alltså att α , β och γ är dissonanta, och det är alltså detta som utgör den hypotes som ska testas.

En epistemologisk anmärkning: den uppfattning som studieförfattaren ansluter sig till medger inte absoluta kausala förhållanden, eftersom samhällsvetenskaperna hanterar människor. Kausala förklaringar ska förstås som probabilistiska – där variabler *tenderar* att skapa visst utfall (della Porta och Keating, 2008, s. 24). Det gäller även för den doktrinära dissonansen vilket innebär ett svagare samband och därmed även att hypotesen får ytterligare svårigheter att klara prövning.

3.2 Metod

Metoden är det redskap som används för att finna svar på forskningsfrågorna, och ska anpassas efter problem och frågeställningar (Ekengren och Hinnfors, 2012).

Denna studie ska testa hypotesen om den doktrinära dissonansen. Det kräver svar på forskningsfrågan, huruvida tre doktriner ur svenska Försvarsmaktens doktrinhierarki är i harmoni vad gäller synen på flexibilitet. För att åstadkomma detta, genomförs undersökningen i två steg. Första steget består i att undersöka hur flexibilitet beskrivs i doktrinerna (första delfrågan). Det görs med en fallstudie med deduktiv kvalitativ textanalys, där flexibilitet är operationaliserad enligt Finkels modell. Andra steget är en jämförelse av dessa tre beskrivningar för att kunna besvara huruvida beskrivningarna är i harmoni med varandra (andra delfrågan).

Typ av studie: fallstudie

Studien undersöker harmonin mellan tre olika doktriner i samma hierarki, i en miljö där experiment inte är möjliga, och där det som undersöks ligger nära i tiden. Med denna kombination, säger Yin (2018, s. 13), är fallstudiemetodik lämpligast att använda. De övriga designtyperna – experimentell, statistisk samt jämförande – passar sämre, med anledning av svårigheterna att randomisera verkligheten för den förstnämnda samt det faktum att empirin inte finns lättillgänglig för de två sistnämnda (Esaiasson *m.fl.*, 2017, kap. 6).

Fallstudien är mer än en metod, det är snarare ett angreppssätt som medger djupare analys och därför bättre förståelse för det specifika fallet (Esaiasson *m.fl.*, 2017, s. 42; Yin, 2018, s. 9–15). Ramarna för studien medger blott ett fall, vilket dock innehåller tre analysenheter. Därmed är studien vad Yin benämner *type 2 single-case embedded*: flera subenheter inom samma fall hjälper forskaren hålla fokus, samtidigt som det innebär

risk att fokus hamnar på den enskilda analysenheten istället för på fallet (Yin, 2018, s. 47–54). En nackdel med enfallstudiedesignen är naturligtvis att det blott är ett fall att generalisera från. Fler fall skulle öka generaliserbarheten, eftersom fler test innebär en svårare prövning för hypotesen, och minskar risken för att slumpmässiga faktorer påverkar resultatet (Denscombe, 2017, s. 328, 331). Yin står dock fast vid att en väldesignad enfallstudie medger väl så goda analytiska (alltså teoretiska) generaliseringsmöjligheter som flerfallsstudier (2018, s. 37 ff.).

Datainsamling: textanalys

Denna studie använder textanalys för att samla in data för att skapa empiri ur vilken slutsatser kan dras om doktrinernas syn på flexibilitet. Det finns tre sätt att samla in fakta inom samhällsvetenskaperna: fråga människor, observera människor eller observera spår från människor (Esaiasson *m.fl.*, 2017, s. 195 ff.). Denna studie väljer alltså bort de två första, och anammar det sista. Att observera agerande medges inte inom tidsramarna för denna studie. En frågeundersökning, varvid respondenter skulle förhöras om hur de uppfattar att doktrinerna föreskriver flexibilitet i organisationen, vore genomförbar. Det finns flera skäl till varför inte en sådan studie är lämplig. Studiens forskningsfrågor rör beskrivningen av ett koncept i doktrin. En frågestudie som undersöker vad respondenter uppfattar står i doktrinpublikationerna skulle innebära validitetsproblem, eftersom det som i så fall mättes vore hur dessa texter förstås, snarare än hur de uttrycker flexibilitet. Därtill är flexibilitet alls inte ett oomtvistat koncept. Och slutligen finns en överhängande risk för tendens: överbefälhavaren har beordrat flexibilitet, och det är ett starkt positivt laddat koncept. Därmed blir det svårt att bedöma respondenternas tillförlitlighet, eftersom det är svårt att ge en objektiv bedömning av sig själv, eller sin egen organisation (Esaiasson *m.fl.*, 2017, s. 294–296). Därför väljer denna studie att gå till artefakterna: doktrinerna, de skrifter som institutionaliserar det *vi tror på*. Utgångspunkten för en sådan undersökning är att texter är

meningsbärande material (Boréus och Bergström, 2018, s. 21 f). Genom tolkning av texten kan dess bakomliggande mening blottläggas, och därmed hur koncept som till exempel flexibilitet beskrivs.

Den kvalitativa innehållsanalysen

För att medge en strukturerad jämförelse av innehållet i de tre doktrinerna, behöver innehållet systematiseras. För detta är kvalitativ innehållsanalys lämplig (Esaiasson *m.fl.*, 2017, s. 213 f.). Kvalitativ innehållsanalys, enligt en välanvänd definition, "is a research method for the subjective interpretation of the content of text data through the systematic classification process of coding and identifying themes or patterns" (Hsieh och Shannon, 2005, s. 1278).

Denna studie söker efter beskrivningar av flexibilitet, och är konsekvent i det deduktiva tillvägagångssättet – eftersom det bättre medger jämförelser med andra studier än de induktiva, samt eftersom tre olika enheter analyseras och därför underlättas kodning av att samma ramverk appliceras på alla tre doktriner. Undersökningen är därmed vad Hsieh och Shannon kallar en "directed content analysis" (Hsieh och Shannon, 2005, s. 1281). Detta innebär vid textanalys att ett på förhand definierat kodningsschema används, med hjälp av vilket texten kategoriseras ("kodas") (David och Sutton, 2016, s. 271 ff).

Det kvalitativa tillvägagångssättet medger att textens innehåll analyseras och kategoriseras efter dess mening snarare än efter frekvensen av vissa ord. Risken med ett mer kvantitativt tillvägagångssätt är i detta fall att den text som ligger närmast operationaliseringen (vars författare läst Finkel) felaktigt överrepresenteras. Den striktare kodning och därmed risk att undersökningen förbiser alla synonymer, omskrivningar och motsatser till de sökta orden som den kvantitativa analysen kräver, medför även att analysen missar relevant information, eftersom den då blir blind för sådant som inte passar indikatorn (Boréus och Bergström, 2018, s. 79 f.). Därmed

skulle studien förlora i validitet, eftersom den missar relevant data, eller mäter fel saker.

Det kvalitativa angreppssättet som studien använder innebär en risk för reliabiliteten, då tolkning oundvikligen är en subjektiv verksamhet. Det ankommer studieförfattaren att beskriva och förklara den mening som doktrinerna bär. Olika bedömare kan dra olika slutsatser även om samma operationalisering och samma material används. Denna reliabilitetsrisk som följer med kvalitativ textanalys är svår att befria sig från genom annat än tydlighet och transparens (David och Sutton, 2016, kap. 18; Esaiasson *m.fl.*, 2017, s. 226 ff.). Ytterligare en aspekt behöver diskuteras i samband med den subjektivitet som tolkning i kvalitativa ansatser innebär: studieförfattaren, och hur dennas bakgrund påverkar de val som – medvetet eller omedvetet – görs i studien. Inte heller denna författare är en maskin. Han har därtill sin utkomst från den organisation som studeras, och kritik kan därför riktas mot möjligheten att förbli objektiv. Denscombe anger att det hör till god forskningssed att vara transparent rörande dylika associationer. För att hantera de risker som beroendeförhållandet innebär anammar studien det grepp som han beskriver som "detachering", att mentalt stiga ur dessa associationer, för att minimera det personliga inflytandet (Denscombe, 2017, s. 90, 329 f.). Det är dock upp till läsaren att avgöra om detta uppnås, och därmed krävs (även för att åstadkomma detta) att val och material redovisas på ett sätt som ger läsaren möjlighet till detta.

Det är i innehållsanalys svårt att göra en tydlig gränsdragning mellan kvalitativt och kvantitativt (Boréus och Bergström, 2018, s. 49 ff.). Även om denna studie inte har som avsikt att räkna förekomster, behöver analysen för att medge jämförelsen som sker i delundersökning 2 utvisa huruvida flexibilitet a) beskrivs i enlighet med vad modellen föreskriver, b) huruvida motsatsen beskrivs, eller c) inte förekommer i texten. Det innebär att även om själva textanalysen inte är kvantitativ, krävs ändå någon form

av kvantifiering – åtminstone för att ange förekomst av markör i enlighet med vald modell eller ej.

Det som görs i undersökningen är alltså: närläsning av varje doktrin för sig för att söka efter representationer av det som enligt kodningsschemat är en beskrivning av flexibilitet. Representationerna sammanfattas efter hur väl de överensstämmer med modellen för flexibilitet. Dessa sammanfattningar jämförs därefter för att avgöra om doktrinerna är i harmoni eller inte.

För att genomföra innehållsanalysen behöver kodningsschemat för flexibilitet definieras, alltså vad undersökningen söker efter och hur det kategoriseras. Detta sker genom operationalisering av konceptet.

Källmaterial

De huvudsakliga doktrinpublikationerna för de tre nivåerna är *Militärstrategisk doktrin (MSD)* (Försvarsmakten, 2016), *Doktrin för gemensamma operationer (DGO)* (Försvarsmakten, 2020) samt *Reglemente Taktik för marina operationer (TRM)* (Försvarsmakten, 2021a, 2021b). *MSD* är den svenska överbefälhavarens doktrinpublikation, och är utgiven för ett sex år sedan (2016). *DGO* är den svenska operativa nivåns doktrinpublikation och "omsätter den Militärstrategiska doktrinen i ett operativt sammanhang" (Försvarsmakten, 2020, s. 5) och publicerades förra året (2020). *TRM* innehåller "bindande bestämmelser för det taktiska utnyttjandet av [de svenska] marinstridskrafterna" (Försvarsmakten, 2021a, s. 5, 2021b, s. 5) och fastställdes i år (2021).

Publikationerna är Försvarsmaktens officiella dokument, hämtade från dess intranät. Därmed är de fyra källkritiska kriterierna samtliga uppfyllda (Esaiasson *m.fl.*, 2017, kap. 15), eftersom det är dessa dokument i sig som ska undersökas.

Operationalisering av flexibilitet

Operationalisering är processen i vilken ett teoretiskt koncept omsätts till indikatorer vilka kan användas för att bedöma empirin. I processen från koncept till operativ indikator finns alltid en risk för validitetsförlust, med som resultat att undersökningen mäter fel saker. Det är därför av största vikt att indikatorerna verkligen motsvarar konceptet (Esaïasson *m.fl.*, 2017, s. 56).

Denna studie använder konceptet flexibilitet som måttstock för att bedöma harmoni mellan doktriner. Flexibilitet är som visats ovan inte ett entydigt begrepp, och befinner sig på en ganska hög abstraktionsnivå. För att kunna användas för att bedöma empirin behöver konceptet alltså operationaliseras till tillräckligt tydliga markörer för att medge att textanalysen kan koda innehållet i texterna. Operationaliseringen ska vara tillräckligt specifik för att kunna identifiera förekomsten och beskrivning av flexibilitet i materialet (Esaïasson *m.fl.*, 2017, kap. 56 f.). Flexibilitet definieras av denna studie som *förmågan att kunna lösa flera olika uppdrag, eller att lösa uppdrag på flera olika sätt*. Doktrinen har möjlighet att genom sin inriktande funktion föreskriva sådant som skapar flexibilitet, men forskningsöversikten konstaterar att det finns olika uppfattningar om hur det ska åstadkommas. För att kunna göra en undersökning av hur behovet av flexibilitet beskrivs behöver fastställas vad studien förstår som sådant doktrinnehåll som skapar flexibilitet.

Forskningsöversikten visar att det finns flera olika modeller för skapande av flexibilitet. Organisationsstrukturens utformning är en källa till flexibilitet (till exempel Beer, 1973; Brehmer, 2013). Fastställda program som ger möjlighet att hantera situationer är ett annat sätt att skapa flexibilitet (till exempel Allison och Zelikow, 1999; Palmer, 2005). NATO STO (2018) har framlagt en modell om ledningsagilitet bestående av tre sorters decentralisering, där flexibilitet består i förmågan att förflytta sig på de tre skalorna. Finkel har konstruerat en modell av flexibilitet som bestående av

fyra stratum – konceptuellt/doktrinärt, organisatorisk/teknologiskt, ledning/kognitiv samt lärande (Finkel, 2011). Endera av dessa modeller kan användas för att beskriva hur flexibilitet åstadkoms.

Denna studie använder sig av Finkels modell för att operationalisera flexibilitet. Motivet till detta är att den tar det bredaste greppet om begreppet av de identifierade teorierna. Modeller som i likhet med Allison's *model II* konstaterat att flexibilitet består i flera färdiga alternativ, skulle begränsa undersökningen till de *standard operating procedures* som eventuellt finns. De fastställda programmets teori är dessutom en rak motsats till det Finkels modell anger, och kommer därför ändå att uppträda inom ramverket – just som motsatser.

Mycket av decentraliseringen och de fördelar som en platt organisationsstruktur skulle utgöra fångas in av Finkels stratum (om just decentralisering, information och självständighet). Modeller som den som Natos vetenskapsorganisation konstruerat är därtill begränsade till sättet att leda. Graden av decentralisering ingår i Finkels modell, även om det i den modellen endast rör beslutsrätt, och inte de andra två dimensionerna i Natos modell. Det finns alltså någon aspekt av flexibilitet som inte kommer fångas upp i det valda ramverket, och det går att argumentera för att studien borde kompletterat Finkels förståelse med dessa (till exempel de två dimensionerna från NATO STO) så att ett så heltäckande grepp som möjligt kunnat erhållas. Det är dock så få justeringar att fördelen med att inte ändra i ett etablerat ramverk överväger.

Finkel konkretiserar sina fyra stratum till en nivå som är tillräckligt konkret för att använda som markörer i en kvalitativ textanalys. De är dock inte fullständigt otvetydiga, vilket ger utrymme för subjektivitet. Fördelarna överväger dock med att inte ändra i en etablerad operationalisering – och därmed förlora i konceptuell validitet. Därtill riskerar studien blir alltför atomistisk vid ytterligare specificering. Det handlar här även om en avvägning mellan den fördel som ett mer komplett ramverk skulle innebära,

och den fördel det innebär för reproducerbarhet med att använda ett etablerat ramverk (om detta, se Esaiasson *m.fl.*, 2017, s. 61 f.). I avvägningen mellan högre validitet men lägre reliabilitet som tillåtande indikatorer innebär, och den lägre validitet men högre reliabilitet som en tydligt avgränsade sådana innebär, väljs här validiteten. För att hantera reliabilitetsrisken ställs då högre krav på författaren att i analysen motivera varför ett visst uttryckssätt eller textavsnitt kvalificerar till en viss kategori.

Finkels modell av flexibilitet

Studien använder alltså den modell av flexibilitet som ingår i Finkels teori om flexibilitet som framgångsfaktor. I det följande utvecklas de markörer som extraherats från modellen, vilka används i textanalysen samt vilken typ av mening som analysen söker efter för dessa markörer.

Finkel delar in flexibilitet i fyra stratum³, vilka tillsammans skapar flexibilitet. De fyra stratumen är: 1) "Konceptuell och doktrinär flexibilitet", 2) "Organisatorisk och teknologisk flexibilitet", 3) "Lednings- och kognitiv flexibilitet" samt 4) en mekanism för "snabbt lärande och spridande av nya kunskaper".

Stratum 1: Konceptuell och doktrinär flexibilitet

De markörer som används för detta stratum är:

- Ifrågasättande mot det doktrinära (alltså det dokument som det då är skrivet i) samt hantering av ifrågasättare.
- Lärande från andra försvarsmakter.
- Flera typer av krigföring.

Denna typ av flexibilitet skapas då en organisatorisk kultur finns vilken uppmuntrar avvikande idéer (och doktrin) och dem som kommer med

---

³ Finkel kallar det "strata". Denna text följer böjningsformer enligt Språkrådets (utan årtal) rekommendation. I den översättning Försvarsmakten (2020) använder, benämns dessa "skikt".

sådana. "A warfighting doctrine must make it clear that it is not a sacred cow" (Finkel, 2011, s. 224) och därmed göra tydligt att den ska "appliceras med omdöme". Publikationen i sig ska beskriva flera typer av situationer som kan tänkas uppstå, inte bara den föredragna. Doktrinen ska förmedla: en inställning som tolererar avvikande idéer och ger möjlighet att publicera dessa, även befordrar avvikare, en vilja att lära av andra, samt en multidimensionell approach till doktrin, övning och vapenutveckling (Finkel, 2011, kap. 2).

Stratum 2: Organisatorisk och teknologisk flexibilitet

De markörer som används för detta stratum:

- Balanserade styrkor (understöd/manöver, offensiv/defensiv, underhåll/stridande).
- Diversifierade styrkor.
- Redundanta system.
- Teknologisk flexibilitet (mångsidighet, förändringsbarhet, anskaffningsprocess).

I detta stratum eftersöks inställningen till balans mellan olika typer av styrkor, organisatorisk diversifiering, redundans samt teknologisk flexibilitet.

Tre olika sorters balans mellan styrkor eftersöks: För det första balans mellan understöd och manöverförband. För det andra balans mellan enheter för offensiv och enheter för defensiv. För det tredje balans mellan logistik och stridande förband.

För markören organisatoriska diversifieringen eftersöks sådant som beskriver hur (vapen)system ska täcka svagheter hos andra (vapen)system, samt hur behovet av en bredd verktyg att hantera olika typer av situationer uttrycks. Till exempel för att åstadkomma strid med kombinerade vapen (om detta koncept, se Ångström och Widén, 2015, kap. 94 f.).

Redundans enligt Finkels modell tarvar att det finns flera system till samma syfte, för att "inte lägga alla ägg i samma korg".

Beträffande den teknologiska flexibiliteten eftersöks hållningen till vapensystemens mångsidighet ("versatility"), deras förändringsbarhet ("changeability"), samt hur flexibel anskaffningsprocessen är (Finkel, 2011, kap. 3).

Stratum 3: Lednings- och kognitiv flexibilitet

De markörer som används för detta stratum är:

- Självtändighet och initiativ på lägre nivåer.
- Decentralisering av beslutsrätt.
- Inställningen till dem som tar initiativ och improviserar.

Det som eftersöks här är hur doktrinen behandlar ifrågasättande och kreativitet hos befälet. Var går den linje som skiljer de "beslut som ett befäl får och förväntas fatta självständigt, och sådana som kräver tillstånd från högre chef" (Finkel, 2011, s. 99, min översättning). Förväntas att alla nivåer tar initiativ och improviserar utan att fråga chefen om lov, och vilken inställning förmedlas till dem som gör det?

Stratum 4: Mekanism för snabbt lärande och spridande av nya kunskaper

De markörer som används för detta stratum:

- Kultur av, och mekanism för, lärande av misstag.
- Mekanism för spridning av erfarenheter från slagfältet.
- Krigstida samarbete med industrin.

I detta sista stratum, eftersöks sådant som skapar en kultur som uppmuntrar lärande av misstag – hur beskrivs till exempel ärliga misstag? Föreskrivs något om hur en (snabb) lärprocess ska ske? Beskriver doktrinen hur Försvarsmakten ska samarbeta med industrin i krigstid för "att snabbt anskaffa tekniska lösningar baserade på lärdomar från slagfältet" (Finkel, 2011, kap. 5, citatet från s. 112, min översättning).

Operationalisering och bedömning av dissonans

Frågan den andra delundersökningen har att besvara är huruvida de beskrivningar av flexibilitet som första delundersökningen funnit är i

harmoni. En kärnfråga är därför vad studien ska förstå som dissonans. När är samstämmigheten mellan doktrinnehållet – alltså beskrivningarna av flexibilitet – så låg att slutsatsen måste dras att harmoni inte föreligger, och därmed doktrinär dissonans råder? Första delundersökningen kommer lämna underlag i form av huruvida beskrivningen för varje markör är i enlighet med vad modellen förväntar sig eller ej. I och med att det finns 13 kategorier är då frågan om och i så fall hur många olikheter mellan doktrinerna som ska tillåtas för att ändå kallas harmoni. Det är inte självskrivet. I musiken räcker det med en dissonant ton för att människan ska uppfatta ackordet som disharmoniskt, och ju större fel, desto större dissonans (Helmholtz, 1912). Denna studie resonerar likadant – av den anledningen att harmoni inte är en fråga om andelar. Att argumentera för en annan nivå – en kvot med högsta andel tillåten skiljaktighet skulle innebära en helt godtycklig gräns. Denna nivå skulle visserligen medge att reliabiliteten behålls, men validiteten faller – det är helt enkelt lättare att argumentera för en absolut nivå än en kvot, eftersom det inte något ankare att jämföra mot. Att övertyga läsaren om rimligheten i en på förhand uppsatt kvot låter sig inte göras. Dissonans föreligger alltså när åtminstone en markör beskrivs på motsatta sätt i åtminstone två av doktrinerna. Att dissonans kan "låta" mer eller mindre illa, alltså att fler eller färre kategorier – eller möjligen mer eller mindre viktiga – är i dissonans är en annan fråga. Denna studie har inte behov av en mer sofistikerad kategorisering än ja eller nej.

Sammanfattning

I metodkapitlet utkristalliseras en kvalitativ innehållsanalys med deduktiv ansats. Analysverktyget för analysen är uppbyggt av markörer hämtade från Finkels modell för flexibilitet. Genom att koda texterna i *Militärstrategisk doktrin*, i *Doktrin för gemensamma operationer* samt i *Reglemente Taktik för marina operationer* efter denna modell, och därefter jämföra resultatet för varje markör mellan doktriner, kan denna studie

uttala sig om huruvida beskrivningarna är samstämmiga, och därmed huruvida doktrinär harmoni råder.

Tabell 1 sammanfattar markörerna i analyschemat.

Stratum	Markör
1: Konceptuell och doktrinär flexibilitet	1:1 Ifrågasättande
	1:2 Lärande från andra
	1:3 Olika typer av krigföring
2: Organisatorisk och teknologisk flexibilitet	2:1 Balanserade styrkor
	2:2 Diversifierade styrkor
	2:3 Redundanta system
	2:4 Teknologisk flexibilitet
3: Lednings- och kognitiv flexibilitet	3:1 Självtändighet och initiativ
	3:2 Decentralisering av beslutsrätt
	3:3 Initiativ och improvisation
4: Mekanism för snabbt lärande och spridande av nya kunskaper	4:1 Lärande av misstag
	4:2 Spridande av erfarenheter
	4:3 Samarbete med industrin

Tabell 1 - analyschema

Det är alltså 13 olika markörer som texterna ska analyseras och kategoriseras efter. Vid en första anblick kan det te sig som väl många för att kunna genomföra en rimlig undersökning. Som diskuterats ovan bedöms det som en fördel att använda hela modellen. Försökläsning av empirin visar även att möjligheterna är goda att fånga upp det som doktrinerna innehåller.

4. Undersökning

4.1 Inledning

Undersökningen är disponerad på följande sätt. Delundersökning 1 – hur flexibilitet beskrivs – görs i alla doktriner för varje markör i det aktuella stratumet. Därefter sker delundersökning 2, jämförelsen mellan de markörer som förekommer i stratumet, samt bedömningen huruvida beskrivningen av flexibilitet i de tre doktrinerna är harmonisk. Grupperingen efter stratum och markör snarare än efter doktrin görs eftersom jämförelsen är huvudsaken i denna undersökning, inte doktrinen innehåll. Resultaten diskuteras i kapitel 5.

4.2 Delundersökning 1: Flexibilitet i doktrin

Syftet med denna delundersökning är alltså att svara på den första av de två delfrågorna, alltså: *Hur beskrivs flexibilitet i doktrinerna?*

Stratum 1: Konceptuell och doktrinär flexibilitet

Markör 1:1 – Ifrågasättande av det doktrinära samt hantering av ifrågasättare

MSD

Denna doktrin förmedlar genomgående att det inte är säkert att den har rätt, eller vad som är rätt. Den ska användas som vägledning, som "en kompass – inte en rigid ram" (Försvarsmakten, 2016, s. 5), eftersom "exakta lösningar är [...] svåra eller rent av olämpliga att föreskriva på strategisk nivå" (Försvarsmakten, 2016, s. 9). Tvärtom är denna doktrin tydlig med att det är viktigt att utnyttja överraskningen genom att utsätta motståndaren för "handlingar som saknar historisk liknelse eller är osannolika i traditionell föreställningsvärld, grundad på innovativt tänkande" (Försvarsmakten, 2016, s. 37). "[K]ritiskt tänkande är grundläggande i vår ledningsfilosofi" (Försvarsmakten, 2016, s. 72). Krigföringen påstås alltid ställa " stora krav på anpassning, variation och utveckling"

(Försvarsmakten, 2016, s. 73). Det är tydligt att MSD förmedlar en mening som är i enlighet med modellen.

DGO

I sin beskrivning av konceptuell och doktrinär flexibilitet, anger DGO detta som grundat i en "atmosfär som uppmuntrar kritiskt tänkande [där idéer] som utmanar gällande doktrin och taktik" läggs fram (Försvarsmakten, 2020, s. 33). Det stämmer överens med markören. Vidare anges syftet med publikationen vara att utgöra ett "inriktande dokument som [...] på ett övergripande sätt [ska] styra och sätta mål" (Försvarsmakten, 2020, s. 13). Även om det inte är en direkt uppmaning att bryta mot innehållet, bör det försiktiga ordvalet i denna mening – inriktande samt övergripande – förstås som att det inte är avsikten att texten skall läsas alltför dogmatiskt, och alltså medger avvikare från denna. DGO framför alltså en mening i enlighet med modellen.

På ett fåtal ställen i publikationen återfinns skrivningar som antyder att det finns tillfällen då det inte är bra att frångå det doktrinen postulerar, till exempel säger DGO att "gemensamma procedurer, regler och materiel" underlättar samordning i multinationella operationer (Försvarsmakten, 2020, s. 80). I sak är det inget denna studie har anledning att ifrågasätta, men det indikerar att DGO även omfamnar uppfattningen att det inte kan råda en oinskränkt atmosfär av att ifrågasätta doktrinen, eftersom detta skulle innebära problem för samordningen. Sådant förekommer dock sällan, och är inte omsatta i föreskrifter. Det bedöms inte påverka den mening som DGO förmedlar – att den kan ifrågasättas.

TRM

På några platser i dokumentet konstateras att det inte är alltigenom bra att vara hårt knuten till reglementet, till exempel "är det viktigt att inte [grundläggande] principer får en allt för [sic] dogmatisk tillämpning", och dessutom skapar handlingsregler "en överhängande risk för förutsägbarhet" (Försvarsmakten, 2021a, s. 22 f). Texten stannar dock på denna

typ av generella och ganska försiktiga utsagor, utan föreskrifter. Det är däremot motsatsvis lätt att konstatera att TRM är en text som föreskriver saker, och som förväntar sig att innehållet ska följas; det "innehåller *bindande* bestämmelser för det taktiska utnyttjandet av marinstridskrafterna" (Försvarsmakten, 2021a, s. 5, 2021b, s. 5, min kursivering). Den andan går genom hela dokumentet. Det som står i reglementet är så som marinen ska göra. Det är svårt att finna något som uppmanar till ifrågasättande. Det gör att slutsatsen för denna markör blir att TRM tvärt emot modellen förväntar sig lydnad.

Markör 1:2 – Lärande från andra försvarsmakter

MSD

I ett stycke om lärande uttrycker MSD att detta bland annat bygger på att lära av andras erfarenheter (Försvarsmakten, 2016, s. 72). Det är dock på enda stället som en sådan mening uttrycks, och när internationell metodutveckling diskuteras på andra platser i doktrinen, rör detta anpassning för att uppnå interoperabilitet snarare än att göra det krigsvetenskapligt "bästa". Slutsatsen blir att intet återfunnits som överensstämmer med markören.

DGO

Inget i texten har återfunnits som överensstämmer med markören.

TRM

Inget i texten har återfunnits som överensstämmer med markören.

Markör 1:3 – Flera typer av krigföring

MSD

MSD förmedlar på ett tydligt sätt att det inte går att med någon säkerhet förutspå hur ett krig kommer att arta sig, och därmed att organisationen behöver förbereda sig på olika typer av krigföring. MSD använder sig av ett "dynamiskt krigföringsbegrepp [...] beroende av sammanhang" (Försvarsmakten, 2016, s. 25). Utöver den klassiska "balans mellan offensivt och defensivt" (Försvarsmakten, 2016, s. 6) lägger MSD

stabiliserande och stödjande inriktningar (Försvarsmakten, 2016, s. 43), vilket alla innefattar olika sätt att agera. Därtill kommer påståenden om att hot inte är entydiga och att därför "en mer komplex bild" ska användas som utgångspunkt för försvaret (Försvarsmakten, 2016, s. 29). Sverige ska därtill kunna agera såväl i som utanför närområdet, varvid "konfliktförlopp och uppträdande" kommer vara olika (Försvarsmakten, 2016, s. 29). Organisationen ska förberedas för att "verka under krävande och oförutsedda förhållanden" (Försvarsmakten, 2016, s. 56) – dock med en något anakronistisk brasklapp om att "förband ska i första hand vara utbildade, utrustade och övade mot aktuell operativ planering" (Försvarsmakten, 2016, s. 56). Slutsatsen blir ändå att meningen som förmedlas är att förbereda organisationen för ett antal olika krigsfall. Därmed överensstämmer MSD med modellen.

DGO

DGO utvecklar "fem möjliga tillämpningar" (Försvarsmakten, 2020, s. 59) av det militärstrategiska konceptet. Balans eftersträvas mellan offensivt och defensivt agerande, och skifte mellan dessa, liksom mellan indirekt och direkt metod ska kunna ske efter omständigheterna som råder (Försvarsmakten, 2020, s. 21, 114). Vid operationer ska förbanden växla "mellan att agera med mindre enheter för att försvåra angriparens bekämpning, och kraftsamling av förband för maximal verkan" (Försvarsmakten, 2020, s. 74), och striden ska föras "antingen nationellt eller tillsammans med andra" (Försvarsmakten, 2020, s. 21). DGO sätter på ett uppenbart sätt bilden av att de operationer som ska genomföras är av olika art, och att organisationen behöver kunna hantera dem alla, och gör det på ett sätt som är föreskrivande. Det är tydligt att meningen i texten överensstämmer med modellen.

TRM

TRM genomsyras av en flerdimensionell syn på vad marinen ska användas till. Till exempel illustreras sju olika områden där "Försvarsmakten [...] löser uppgifter inom ramen för Maritime Security" (Försvarsmakten, 2021a, s.

26). Tre bärande delar i de marina stridskrafternas verksamhet konstateras: "polisiära, diplomatiska och militära åtgärder" (Försvarmakten, 2021a, s. 25). Marina operationer innefattar "vanligtvis delar från alla tre områdena" (Försvarmakten, 2021a, s. 25). TRM konstaterar att även om den strategiska defensiven innebär en taktisk andrahandsituation vid ett angrepp, då fienden har initiativet att inleda den väpnade konflikten (Försvarmakten, 2021a, s. 22), innebär inte denna defensiv att marinen är bunden till försvarsstrid, "offensiva åtgärder både kan och ska vidtas om det är lämpligt för att uppnå syftet med operationen" (Försvarmakten, 2021a, s. 39). Defensiv och offensiv inriktning ska användas aktivt (Försvarmakten, 2021a, s. 15).

TRM tar de fem tillämpningarna som återfinns i DGO av det militärstrategiska konceptet och väljer att dimensionera marinen för att lösa uppgifter i tre operationstyper: sjöövervakning, sjöfartsskydd, och kustförsvar. Därtill finns det även några "övriga operationstyper" vilka TRM påstår marinen har förmåga att genomföra (Försvarmakten, 2021a, s. 33).

Sammanfattningsvis får konstateras att TRM grundligt implementerar ett multidimensionellt angreppssätt på krigföring. Meningen som förmedlas är i överensstämmelse med modellen.

Stratum 2: Organisatorisk och teknologisk flexibilitet

Markör 2:1 – Balanserade styrkor (understöd/manöver, offensiv/defensiv, underhåll/stridande)

MSD

En av de två "operativa ansatser" som beskrivs i MSD är manöverkrigföring.⁴ Manöverkrigföringen bygger enligt MSD på att målmedvetet åstadkomma "den ändamålsenliga kombinationen av fysisk bekämpning,

---

⁴ Den andra är allomfattande ansats.

Olof Wallentin

HOP 19-21

informationsoperationer, rörelse och skydd på alla nivåer” (Försvarmakten, 2016, s. 62). Detta är i enlighet med modellen, men behovet måste anses vara svagt formulerat.

DGO

DGO skriver om behovet av att ha en ”väl fungerande och tillgänglig logistik” (Försvarmakten, 2020, s. 90) . Balansen mellan gemensamma funktioner åstadkommer flexibilitet, anger DGO, och denna balans ”möjliggör ett samspel där olika funktioner kan användas beroende på situationen” (Försvarmakten, 2020, s. 33). Detta sistnämnda resonemang är dock inte mycket annat än en omskrivning av det Finkel beskriver i sin definition av detta stratum, och innehåller inga föreskrifter. Meningen i texten överensstämmer med modellen, men även här är behovet svagt.

TRM

Inget i texten har återfunnits som överensstämmer med markören. Det påstås att ”Marinen indelas med stor flexibilitet utifrån vad som är mest ändamålsenligt för uppgiften som ska lösas” (Försvarmakten, 2021a, s. 54), och en av grundreglerna är ”lämplig organisation” (Försvarmakten, 2021a, s. 23). Vad ändamålsenlighet består av, eller vad lämpligt innebär, utvecklas inte i TRM; sådan förklaring saknas. Slutsatsen blir att ingen mening förmedlas rörande denna markör.

Markör 2:2 – Diversifierade styrkor

MSD

Inget i texten har återfunnits som överensstämmer med markören.

DGO

DGO beskriver omfattande nyttan med att diversifiera styrkor, kombinerade vapen är en teori som DGO tydligt ansluter sig till. Återkommande hänvisas till synergier och de multipla hot och dilemman som en motståndare då finner sig i, vilket förutses skapa kaos hos motståndaren (till exempel Försvarmakten, 2020, s. 27, 34, 53, 120). Genom att kombinera stridskrafter och verkansmedel ”skapas gynnsamma förutsättningar för

operationer som balanserat använder gemensam kraft [och skapar] multipla hot och komplexa problem för motståndaren” (Försvarsmakten, 2020, s. 27). Detta, konstaterar DGO, kan förstärkas i multinationella operationer, ”genom att använda respektive parts olika styrkor” (Försvarsmakten, 2020, s. 79). Det är en omfattande användning och av föreskrivande art. Det är tydligt att meningen i texten överensstämmer med modellen.

TRM

TRM konstaterar att olika stridskraftstyper behöver kunna samverka tätt för att uppnå operativ effekt (Försvarsmakten, 2021a, s. 18), och ”utformningen av [uppgifts]organisationen behöver många gånger ta hänsyn till de olika förbandsdelarnas sensor- och verkansdelar så att dessa kompletterar varandra och den sammantagna effekten överstiger de enskilda delarna var för sig” (Försvarsmakten, 2021a, s. 84). Även om det är en aning svagt uttryckt, och ”många gånger” måste betraktas som en kvalificering (när ska sådan hänsyn inte tas?), tolkas detta som en föreskrift som stämmer överens med indikatorn. TRM omsätter alltså det denna markör söker efter till föreskrift, och meningen är i enlighet med modellen.

Markör 2:3 – Redundanta system

MSD

Inget i texten har återfunnits som överensstämmer med markören.

DGO

Utöver en definition som ges av organisatorisk och teknologisk flexibilitet som ”åstadkoms genom [...] vapensystems [...] utbytbarhet” (Försvarsmakten, 2020, s. 33), återfinns ingenstans i texten något som diskuterar nödvändighet av redundans. Därmed är det svårt att få uppfattningen att DGO lägger någon vidare tyngd vid just redundanta system, även om markören överensstämmer med modellen.

TRM

Inget i texten har återfunnits som överensstämmer med markören.

Olof Wallentin

HOP 19-21

Markör 2:4 – Teknologisk flexibilitet (mångsidighet, förändringsbarhet, anskaffningsprocess)

MSD

Inget i texten har återfunnits som överensstämmer med markören.

DGO

Beträffande den teknologiska flexibiliteten har DGO fokuserat på en enda del av denna, nämligen mångsidighet, och det i begränsad utsträckning. Mångsidigheten nämns i definitionen av stratumet (Försvarmakten, 2020, s. 33) , och återkommer därefter endast i den bilaga där flexibilitet utvecklas där det konstateras att vapensystem "kreativt och mångsidigt [kan] användas mot flera olika hot och inte bara mot det de ursprungligen var designade för" (Försvarmakten, 2020, s. 114).

Beträffande de andra två delarna av denna markör – förändringsbarheten av vapensystem liksom den flexibla anskaffningsprocessen – återfinns intet i DGO.

Även här är det svårt att få uppfattningen att DGO lägger någon vidare vikt vid teknologisk flexibilitet, även om markören överensstämmer med modellen.

TRM

Inget i texten har återfunnits som överensstämmer med markören.

Stratum 3: Lednings- och kognitiv flexibilitet

Markör 3:1 – Själständighet och initiativ på lägre nivåer

MSD

Det är mycket tydligt att MSD förespråkar en hög grad av självständighet, och förväntar sig att all personal tar initiativ som leder att syftet med uppdraget uppnås: "Underlydande chefer ges stort utrymme för egna initiativ och eget ansvarstagande" (Försvarmakten, 2016, s. 69) samt "Lokala taktiska initiativ ska tas även under press" (Försvarmakten, 2016, s. 59. Se även t.ex. 46, 47, 68, 70). MSD är tydlig med att planen ska

Olof Wallentin

HOP 19-21

lämnas om den inte leder till avsikten (Försvarmakten, 2016, s. 68). Den förmedlade meningen överensstämmer med modellen.

DGO

DGO propagerar återkommande för hög grad av självständighet i organisationen, och uppmuntrar initiativ för att uppnå snabbhet och utnyttja uppkomna tillfällen. Underställda chefer förväntas ha kreativitet och förmåga att ta initiativ och att utnyttja denna förmåga (Försvarmakten, 2020, s. 25, 30, 31, 32, 56, 113, 115, 128). Det är en omfattande mängd av föreskrifter i överensstämmelse med modellen, och meningen är tydlig: självständighet och initiativ är viktigt.

TRM

I en förklaring av den uppdragstaktik i vilken "MTCH [marintaktisk chefs] ledningsfilosofi är rotad" (Försvarmakten, 2021a, s. 14), skriver TRM att den "främjar initiativ [och] kräver självständiga chefer och chefer som accepterar att underlydande agerar annorlunda än vad de själva skulle ha gjort. Vidare krävs det uppmuntran av viljan att ta initiativ" (Försvarmakten, 2021a, s. 78). Det tyder på att självständighet och initiativförmåga omhuldas, och är alltså i enlighet med vad Finkels modell föreskriver. Det förekommer dock endast i de stycken som definierar eller beskriver uppdragstaktik. Det utvecklas inte, och omsätts inte heller till föreskrift i texten. Meningen är i enlighet med modellen, men det är inte en stark signal som signaleras om chefers självständighet.

Markör 3:2 – Decentralisering av beslutsrätt

MSD

I kongruens med ovanstående markör, förespråkar MSD konsekvent en hög grad av decentralisering. "Uppdragstaktik är Försvarmaktens ledningsfilosofi" (Försvarmakten, 2016, s. 47), alltså ska "underställda [...] ges klara och tydliga uppdrag, medan metoder och förfaringssätt överlämnas till utföraren med långtgående mandat" (Försvarmakten, 2016, s. 47). "Ledning sker mot avsikten med uppdraget" (Försvarmakten,

2016, s. 6). Uppgifter och mandat ska fördelas i förväg, för att medge snabbare agerande (Försvarmakten, 2016, s. 46). Att ett uppdrag dock inte innebär fullständig frihet förmedlas visserligen, och fångas av ett uttalande som: "Uppdraget ska också ange tilldelade resurser samt handlingsregler i form av riktlinjer, insatsregler, rums- och tidsangivelser" (Försvarmakten, 2016, s. 70). Oavsett detta är det tydligt att den mening som förmedlas är i enlighet med modellen.

DGO

Den uppfattning som erhålls efter att ha genomgått texten efter representationer som indikerar (de)centralisering är att DGO förmedlar en ambivalent mening. DGO påstår att Försvarmaktens ledningsfilosofi av uppdragstaktik "innehåller inslag av både direktstyrning och uppdragsstyrning" (Försvarmakten, 2020, s. 32). Vidare likställs centraliserad ledning med direktstyrning och decentraliserad ledning med uppdragsstyrning.

Läsaren får återkommande veta att decentraliserat är bäst, och att decentralisering ska anammas – för att i en bisats eller i nästföljande mening få en kvalificering av detta uttalande. Ett illustrativt exempel är "Ledning och beslut är decentraliserade *så långt ut i organisationen som möjligt*" (Försvarmakten, 2020, s. 31 min kursivering). Detta citat är tveeggat, då det inte föreskriver decentralisering till lägsta nivå, utan "så långt ut [...] som möjligt". Hur långt detta i praktiken är, eller hur denna avvägning ska ske, definieras inte. På motsvarande sätt har "chefer på alla nivåer [...] mandat att agera [och ska lämna] *så mycket som möjligt* av själva genomförandet till underlydande chefer" (Försvarmakten, 2020, s. 31 min kursivering).

DGO konstaterar att centralisering krävs "till exempel då det är höga krav på samordning i tid och rum" (Försvarmakten, 2020, s. 32). Ledningen ska "snabbt kunna växla mellan centraliserad direktstyrning och decentraliserad uppdragsstyrning", även om uppdragsstyrningen påstås vara det som "i

huvudsak tillämpas” (Försvarmakten, 2020, s. 82). DGO svajar dock en aning när den anger att “[u]ppdragsstyrning används när en hög grad av samordning inte är möjlig” (Försvarmakten, 2020, s. 116), vilket antyder att centraliserad uppgiftsstyrning är normen. Den motsatsvisa tolkningen är därmed att DGO anser att ”uppgiftsstyrning används när hög grad av samordning är möjlig”. Decentralisering ska enligt detta textavsnitt alltså ske endast när chefen ifråga är *tvungen* att släppa på kontrollen, vilket skiljer sig från modellen.

För denna markör har föreskrifter i sådan omfattning funnits, att DGO förmedlar en stark mening i enlighet med modellen. Samtidigt förekommer föreskrifter i en inte försumbar omfattning som bär den motsatta meningen. DGO är här alltså inte konsekvent.

TRM

Även TRM förmedlar inkonsekvent mening rörande denna markör, men lutar mer mot centralisering än decentralisering. Intrycket som erhålls är att doktrinförfattarna närmast känt sig tvungna att skriva att decentraliserad uppdragstaktik är bra, men att de egentligen tror på centraliserad ledning.

Inledningsvis konstaterar TRM att ”MTCH [marintaktisk chefs] ledningsfilosofi är rotad i uppdragstaktiken vars syfte [är] att främja den inneboende kraft som finns på alla nivåer att snabbt och enkelt agera i chefens anda” (Försvarmakten, 2021a, s. 14). Uppdragstaktiken sägs vidare utgöra ”grunden för ledningen i Marinen från taktisk nivå ner till enskilt fartyg och skyttegrupp” (Försvarmakten, 2021a, s. 54). I den beskrivning av uppdragstaktik som TRM ger finns att läsa: ”Underställda ges handlingsfrihet att i största möjliga utsträckning själv bestämma hur uppgiften ska lösas [; e]ndast i undantagsfall ska de underlydandes frihet begränsas när det gäller val av sätt att lösa uppgiften” (Försvarmakten, 2021a, s. 78).

Men TRM har ett mer komplicerat förhållande till decentralisering än vad ovan anförda stycke gör gällande. Utöver att genomgående använda "uppgift" istället för "uppdrag" genom hela texten, finns det återkommande inskränkningar av decentraliseringen. TRM diskuterar "olika grader av samordning" (Försvarmakten, 2021b, s. 11 f) av strid. Där framgår att det enligt marinchefen finns ett motsatsförhållande mellan behov av samordning och uppdragstaktik. Graden av samordning och styrningsform (uppdrag/detalj) anses samvariera. "Graden av handlingsfrihet varierar över tid[;] vid behov [kan] vissa detaljerade styrningar" (Försvarmakten, 2021a, s. 14) behöva ges. Som exempel på sådana styrningar ges insatsregler, krav på uthållighet samt positionering av sensorer. TRM konstaterar dock att det inte finns något "egenvärde i att maximera [...] handlingsfrihet för CTF [commander task force] [, handlingsfrihet som] kan lätt stå i motsatsförhållande till CTG [commander task group] handlingsfrihet" (Försvarmakten, 2021a, s. 17). Hur denna värdering av de olika nivåernas handlingsfrihet ska ske, finns dock inga föreskrifter om.

Rörande formulering av uppgifter anger TRM att en "uppgift ska vara tydlig och innefatta vad som ska åstadkommas, mätbara mål (effekter) och syfte" (Försvarmakten, 2021a, s. 46). Samtidigt, i ett stycke om vad en order är och ska innehålla, påstår TRM att det "är en tvingande befallning om att en uppgift eller en verksamhet ska *genomföras*" (Försvarmakten, 2021a, s. 73, min kursivering) – alltså inte nödvändigtvis vad som ska åstadkommas, vilket vore förväntat om decentralisering verkligen förespråkas. Ordern, ska enligt TRM tydligt ange uppgifter, resurser och befälsförhållanden, men endast "*bör innehålla syftet med uppgiften*" (Försvarmakten, 2021a, s. 73, min kursivering). Åter anses verksamheten viktigare än dess syfte. Några rader längre ner svänger det igen: en order "ska utformas på ett sätt så att underställda chefer ges möjlighet att agera enligt uppdragstaktikens principer" (Försvarmakten, 2021a, s. 73), vilket en samstämmig forskarkår inte kan ske med mindre än att syftet med verksamheten förmedlats (till exempel van Creveld, 2003; Muth, 2011; Shamir, 2011;

Palmgren och Wikström, 2018). Slutligen påstår TRM istället att "[i] brådskande lägen kan dock order innehålla enbart uppgift" (Försvarmakten, 2021a, s. 73), vilket är tvärt emot vad en uppdragstaktik kräver. Här signalerar TRM alltså såväl decentralisering i enlighet med Finkels modell som centralisering i skiljaktighet med denna.

I "Sektion V - Marina uppgiftsställningar" presenterar TRM de ord som får användas för att formulera uppgifter inom Marinen. Även om uppgifterna vid ordergivning ska kompletteras med vilken effekt som ska åstadkommas, och i vilket syfte (Försvarmakten, 2021a, s. 44 ff) (vilket behandlats ovan), begränsar TRM på detta sätt vilka ord som chefer kan använda för att styra de marina förbanden. Detta skulle ju kunna vara rimligt eftersom ett gemensamt språk ökar sannolikheten att rätt mening förs över mellan beordrande och beordrad chef (se till exempel Widén, 2007, s. 113), men det argumentet faller eftersom dessa orderuttryck inte definieras; de står helt utan beskrivning. Så den enda effekt dessa listor med godkända ord har är att minska handlingsutrymmet för chefer, vilket är tvärt emot vad Finkels modell stipulerar.

I samma sektion stipuleras att "uppdrag" ges av Försvarmaktens insatschef till Marintaktisk chef, som i sin egenskap av commander task force⁵ ger "taktiska uppgifter" till en eller flera commander task group (CTG), som i sin tur ger "stridsuppgifter" till sina underställda. Även om valen av ord indikerar en ökande grad av specificering, innehåller intill denna nivå alla dessa instruktioner verb att utföra, men även uttryckta syften (Försvarmakten, 2021a, s. 45). Detta ger alltså underställd chef utrymme att ignorera verbet och agera efter omdöme när så behövs för att uppnå syftet, vilket är i enlighet med det modellen stipulerar. Från nivån

---

⁵ För beskrivning av koncepten CTF-CTG-CTU samt av warfare organisation, se moment 3201 (Försvarmakten, 2021a, s. 84 f) respektive 3407-8 (Försvarmakten, 2021a, s. 103 ff).

under CTG, alltså commander task unit / kompanichef / warfare commander, föreskrivs istället vad TRM kallar "styrningar (order)" (Försvarsmakten, 2021a, s. 45), vilka (åtminstone enligt de exempel som ges) består av verb utan bifogade syften, vilket går emot modellen om decentralisering för flexibilitet.

I ett par moment om "Ledningsbefogenheter" föreskrivs vem som får ta vilken typ av beslut (Försvarsmakten, 2021a, s. 79 ff). Hela detta stycke tycks gå ut på att begränsa beslutsmandat hos chefer längre ut i organisationen – ju längre ut, desto mindre utrymme att "ta sig ny uppgift" om det skulle anses lämpligt, eftersom beslutsbefogenheterna minskar med nivåerna. Detta är något som är skiljaktigt från Finkels modell.

Ett i ett taktikreglemente för marinen något udda inslag är den reglering av "CTG och OTC [officer in tactical command] ledningsstöd" (Försvarsmakten, 2021a, s. 99 ff), i vilket föreskrivs vilka befattningar som ska ingå i en stab och de uppgifter dessa löser. Som den "bindande bestämmelse" TRM är, innebär det att självständigheten för CTG minskas, då utrymmet för att själv välja hur staben ska sammansättas efter behov och verksamhet försvinner. Marinchefen reducerar på detta sätt alltså CTG/OTC självbestämmande, vilket är konträrt mot Finkels modell.

Av ovanstående stycken är det svårt att få ett annat intryck än att TRM egentligen anser att det är underställdas *verksamhet* och inte det *syfte* de ska åstadkomma som är det viktigaste för en chef att besluta och beordra.

Den mening som TRM här sänder är mycket tvetydig, eftersom starka signaler både för decentralisering såväl som centralisering sänds samtidigt, och det är inte tydligt när det ena eller andra gäller. Decentralisering föreskrivs, men i ännu högre utsträckning föreskrivs motsatsen, alltså sådant som begränsar decentralisering. Den mening som förmedlas är stor tveksamhet till decentralisering, och därför måste slutsatsen bli att TRM här går mot modellen.

Markör 3:3 – Inställningen till dem som tar initiativ och improviserar

MSD

Initiativ ska uppmuntras, eftersom "användandet av tillfället" (Försvarmakten, 2016, s. 9) är en förutsättning för att nå framgång i kriget. Det förväntas att "chefer med personal aktivt agerar utifrån rådande förutsättningar" (Försvarmakten, 2016, s. 6, 55). MSD konstaterar även att "operationsplaner är utgångspunkter för improvisation och stridsledning" (Försvarmakten, 2016, s. 68. Se även 55, 72). MSD förmedlar ett tydligt imperativ att ta initiativ, i enlighet med modellen.

DGO

DGO föreskriver att överordnad ska "uppmuntra initiativ som leder mot målsättningen" (Försvarmakten, 2020, s. 128), stödja "underställda chefers självständiga agerande" (Försvarmakten, 2020, s. 32) "så att initiativet fullföljs och framgång nås" (Försvarmakten, 2020, s. 116). Det rör sig om föreskrifter, om än inte i någon större omfattning. Den mening som förmedlas är i enlighet med modellen.

Dock finns även tecken på det motsatta: I en bilaga beskrivs, som ett exempel på en gemensam operation, den brittiska operationen att återta Falklandsöarna – Operation Corporate. Där står att läsa att "Operationen var inte förberedd och detta gjorde att omfattande improvisationsförmåga *krävdes* av briterna" (Försvarmakten, 2020, s. 104 min kursivering). Det är svårt att tolka denna mening som annat än att det var ett misslyckande att inte ha planerat ordentligt, och att det är sämre att tvingas förlita sig till improvisation.⁶ Denna mening förekommer dock endast i en vinjett i en

---

⁶ Jämför till exempel med tonen i Williamson Murrays beskrivning av samma fenomen: "On the ability of military forces to adapt to new circumstances, the problems that confronted the Royal Navy, Royal Marines, and British Army in the Falklands is a good example of military adaptability at its best" (Murray, 2011, kap. 8, n. 6).

Olof Wallentin

HOP 19-21

bilaga, och tycks snarast vara ett olycksfall i författandet. Därmed läggs ingen vikt vid denna mening.

TRM

I beskrivningen av uppdragstaktik anger TRM att "[u]nderställda ges handlingsfrihet att i största möjliga utsträckning själv bestämma hur uppgiften ska lösas [...] Uppdragstaktik kräver [...] chefer som accepterar att underlydande agerar annorlunda än vad de själva skulle ha gjort. Vidare krävs det uppmuntran av viljan att ta initiativ" (Försvarsmakten, 2021a, s. 78). Utöver denna rena beskrivning (utan föreskrifter) återfinns inget i texten som beskriver eller föreskriver något som rör inställning till initiativ och improvisation. Det är i enlighet med modellen men det är inte en särskilt stark mening förmedlas.

Stratum 4: Mekanism för snabbt lärande och spridande av nya kunskaper

Markör 4:1 – Kultur av och mekanism för lärande av misstag

MSD

Det är tydligt att MSD anser att lärande är viktigt, till och med "grundläggande i vår ledningsfilosofi" (Försvarsmakten, 2016, s. 72). Även om inte lärande förekommer så ofta i doktrinen, är det i stycket som behandlar ledarskap mycket tydligt att "Försvarsmakten ska vara en lärande organisation med en kultur där vår personal delar erfarenheter och diskuterar framgångar och misstag som en naturlig del av vardagen syftande till att stärka individen och vår verksamhet att genomföra väpnad strid" (Försvarsmakten, 2016, s. 74).

DGO

De definitioner DGO ger av flexibilitet nämner behovet av att "uppdatera organisationens alla ledningsnivåer om olika former av överraskningar som inträffar och lösningar på problem som uppstår med anledning av dessa" (Försvarsmakten, 2020, s. 33, 116). Det handlar om omnämmanden, och

texten innehåller inga föreskrifter om hur det ska omsättas. Det som sägs är i enlighet med modellen, men det är svagt uttryckt.

TRM

TRM anger "taktikanpassning" – alltså en form av lärande – som en av de tio grundreglerna (Försvarmakten, 2021a, s. 23). Dessa grundregler förklaras eller utvecklas dock inte, och därför får inte läsaren veta hur taktikanpassning ska gå till. Hur taktikanpassning ska prioriteras mot andra, eventuellt motstridiga grundregler,⁷ framgår heller inte. I ett stycke om ledning och lydnadsförhållanden anger TRM att "[u]tvärdering ska ligga till grund för lärande och utveckling och syftar till att förstå vad som uppnåtts och vilka medel och metoder som är mest verksamma för att nå målet. Härvid förbättras förutsättningarna för att nästa insats görs på ett bättre sätt" (Försvarmakten, 2021a, s. 78). Hur det ska göras, framgår inte, ej heller något om hur marinen kan bygga en sådan kultur av lärande av misstag som Finkel säger är del av flexibilitet. Det är en svag mening i överensstämmelse med modellen som förmedlas i denna text.

Markör 4:2 – Mekanism för spridning av erfarenheter från slagfältet

MSD

Inget i MSD överensstämmer särskilt väl med denna markör; det närmsta en sådan mekanism som doktrinen kommer är att konstatera att "Organisationen måste också ha beredskap att underlätta och uppmuntra erfarenhetshantering och kunskapsöverföring för att nå konkreta effekter" (Försvarmakten, 2016, s. 73), vilket talar rätt språk, men är ett ganska svagt uttryck ("ha beredskap att").

DGO

I bilaga återfinns en beskrivning av det fjärde stratumet, och här nämns denna mekanism (Försvarmakten, 2020, s. 116). Det handlar om ett

---

⁷ Se Ångström och Widén (2015, kap. 5) för en diskussion om grundregler, bland annat deras inbördes motstridighet.

Olof Wallentin

HOP 19-21

omnämmande, och texten innehåller inga föreskrifter om hur det ska omsättas.

TRM

Inget i texten har återfunnits som överensstämmer med markören.

Markör 4:3 – Samarbete med industrin

MSD

På en enda plats i doktrinen förekommer samarbete med industrin, och detta beskrivs som syftande "till att stärka försvarsindustrins konkurrenskraft och möjliggör vidare samarbeten med andra länder. Det stärker möjligheterna till innovation och att kostnadseffektivt utveckla operativ förmåga" (Försvarsmakten, 2016, s. 50). Det som modellen föreskriver är dock den snabba återkopplingen från slagfältet, och inte detta som nämns här.

DGO

I bilaga återfinns en beskrivning av det fjärde stratumet, och här nämns "Koordinering och kommunikation mellan försvarsmyndigheter, akademi och försvarsindustri för att finna teknologiska lösningar utgående från lärande på stridsfältet" (Försvarsmakten, 2020, s. 117). Det handlar om ett omnämmande, och texten innehåller inga föreskrifter om hur det ska omsättas.

TRM

Inget i texten har återfunnits som överensstämmer med markören.

Sammanställning av delundersökning 1

En sammanställning av delundersökning 1 ges i Tabell 2 nedan. Plustecken innebär att mening i överensstämmelse med Finkels modell av flexibilitet förmedlas, minustecken motsatsen. Dessa har kompletterats med parentes då förmedlad mening är tveksam. Nolla har åsatts då ingen mening om denna markör återfunnits i doktrinen.

Skikt	Markör	MSD	DGO	TRM
1: Konceptuell och doktrinär flexibilitet	1:1 Ifrågasättande	+	+	-
	1:2 Lärande från andra	0	0	0
	1:3 Olika typer av krigföring	+	+	+
2: Organisatorisk och teknologisk flexibilitet	2:1 Balanserade styrkor	(+)	(+)	0
	2:2 Diversifierade styrkor	0	+	+
	2:3 Redundanta system	0	(+)	0
	2:4 Teknologisk flexibilitet	0	(+)	0
3: Lednings- och kognitiv flexibilitet	3:1 Självständighet och initiativ	+	+	(+)
	3:2 Decentralisering av beslutsrätt	+	+/-	(+)/-
	3:3 Initiativ och improvisation	+	+	(+)
4: Mekanism för snabbt lärande och spridande av nya kunskaper	4:1 Lärande av misstag	+	(+)	(+)
	4:2 Spridande av erfarenheter	0	0	0
	4:3 Samarbete med industrin	0	0	0

Tabell 2 - sammanställning av flexibilitetsmarkörer

4.3 Delundersökning 2: Doktrinär dissonans?

Efter att ovan ha undersökt doktrinnehåll för varje doktrin, kan studien med detta resultat jämföra innehållet och göra en bedömning av huruvida det är dissonant eller ej. Denna bedömning är det som fäller utslaget huruvida hypotesen om doktrinär dissonans kan förkastas.

Jämförelse av markörerna

Doktrinär harmoni råder alltså då doktrinerna i samma hierarki är samstämmiga, och i detta specifika fall vad gäller hur flexibilitet beskrivs.

Stratum 1: Konceptuell och doktrinär flexibilitet

Jämförelse mellan doktrinerna visar en tydlig skillnad mellan MSD och DGO å ena sidan, och TRM å andra sidan rörande inställningen till ifrågasättande. Den andra markören – lärande från andra försvarsmakter – saknas. Beträffande den tredje markören överensstämmer alla tre doktrinerna med modellen.

Stratum 2: Organisatorisk och teknologisk flexibilitet

Ingen av de tre doktrinerna förmedlar någon stark mening om detta stratum av flexibilitet. Det som faktiskt finns i doktrinerna är samstämmigt.

Stratum 3: Lednings- och kognitiv flexibilitet

I detta stratum av flexibilitet framträder en splittrad bild. MSD förespråkar återkommande uppdragstaktik, med den självständighet och decentralisering som detta innebär. Författarna till MSD tror uppenbarligen på att självständighet, decentralisering och initiativ är sådant som leder till framgång. DGO förespråkar självständighet och initiativ, men är tvetydig beträffande decentralisering. TRM säger de rätta orden, men den mening som förmedlas är snarast att självständighet och initiativ kanske kan fungera, men inte decentralisering.

Stratum 4: Mekanism för snabbt lärande och spridande av nya kunskaper

MSD förmedlar en tydlig mening om vikten av en kultur av lärande, medan de två andra doktrinerna närmast lämnar en läpparnas bekännande för en sådan kultur, men den förmedlade meningen är mycket vag. Rörande de andra två markörerna i detta stratum är uttalandena så vaga att det inte går att dra andra slutsatser än att det inte bedömts vara viktigt.

Resultatet: Dissonans mellan doktrinerna!

Frågan som kvarstår är vilka slutsatser som ska dras ur ovanstående jämförelse. Ur tabell 2 kan utläsas att av de tretton markörerna erhåller sju samma tecken i alla de tre doktrinerna, ytterligare fyra innehåller avvikelser i form av en eller två nollor (alltså där intet sagts om denna markör), och i två av fallen beskrivs flexibilitet på motsatta sätt. Enligt den

Olof Wallentin

HOP 19-21

operationalisering av dissonans som görs metodkapitlet ska dissonans anses föreligga då en eller flera markörer beskrivs på motsatta sätt i åtminstone två av doktrinerna. Därmed kan konstateras att svaret på den andra delfrågan är att *beskrivningarna av flexibilitet inte är i harmoni med varandra.*

5. Diskussion

Studien har att besvara delfrågorna *Hur beskrivs flexibilitet i doktrinerna?* samt *Är dessa beskrivningar i harmoni med varandra?* Detta är genom de undersökningar som gjorts i kapitel 4 ovan genomfört. Med det svar som där erhållits kan forskningsfrågan *Är den svenska doktrinhierarkin i harmoni vad gäller synen på flexibilitet?* besvaras med ett: nej, det är den inte. Det råder dissonans mellan ett par aspekter av flexibilitet.

Studien har således visat att det råder dissonans i den svenska doktrinhierarkin. Detta är i enlighet med förväntat utfall enligt teorin, och innebär alltså att hypotesen om den doktrinära disharmonin inte kan förkastas. Därmed är också studiens specifika syfte *att undersöka huruvida teorin om doktrinär disharmoni finner stöd i empiri* uppfyllt. Teorin stärks genom resultatet av denna studie. De olika hierarkiska nivåerna tycks ha olika syn på kriget. Detta uppenbarar sig i nivåernas doktriner, som alltså kan hamna i dissonans med varandra.

Är dissonans egentligen ett problem?

Den dissonans mellan nivåerna som undersökningen funnit är vad Luttwak (2001) och Jackson (2013) förväntar sig, men det är såvitt känt inte prövat på detta sätt tidigare. Så vad innebär resultatet i praktiken? Är dissonans egentligen ett problem? Två av de forskare som refererats rörande dissonansen, anser själva att det inte behöver vara ett problem. Jackson reserverar sig genom att påstå att eftersom de fyra doktrinskolorna alla generellt är epistemologiskt realistiska har detta "vanligtvis säkerställt att de förblir ömsesidigt kompatibla" (Jackson, 2013, s. 47, min översättning). I samma anda påstår Gray att det inte är ett större problem att doktrinerna skiljer sig i synen på krig och dess funktion: "the levels [of conflict] can function well enough even in a condition of severe disharmony" (2010, s. 146). De lämnar dock inte några belegg för detta. En studie som tar ytterligare ett steg i jämförelse med föreliggande, och undersöker huruvida

doktrinär dissonans faktiskt skapar sämre utfall i krig vore intressant. Intill någon forskare ger sig på denna uppgift, som har en stor utmaning i isoleringen av dissonansens effekter från andra variabler, är vi begränsade till teoretiska resonemang.

Det finns dock starka argument för att Jackson och Gray för lättvindigt avfärdar riskerna med doktrinär dissonans. Risken för organisationen har diskuterats i teoriavsnittet (3.1 ovan), men förtjänar att utvecklas något här. De olika nivåerna riskerar med anledning av olika uppfattningar om krigets verklighet att komma till lösningar som inte är kompatibla. Detta problem begränsas inte endast till den organisation i vilken dissonansen uppstår, utan gäller för den stat inom vars försvarsmakt det uppstår. Vertikal koherens krävs eftersom kriget "är blott en fortsättning på politiken men med andra medel" (Clausewitz, 1991, s. 42; Westberg, 2021), och militär verksamhet inte har något värde om den inte går att omsätta till politisk framgång. För att detta ska kunna ske måste varje krigföringsnivå skapa effekter som leder till önskade effekter på högre nivåer, samt – kanske än viktigare – undvika oönskade effekter (se till exempel Gray, 2015). Metoder som kan upplevas relevanta på vissa nivåer kan få oacceptabla konsekvenser för andra. Som tidigare konstaterats måste metoder anpassas till överordnad strategi. Även detta gäller för samtliga krigföringsnivåer.

Konsekvenser för ledning

Doktrinpublikationer på de olika nivåerna styr hur ledning manifesteras, och därför behöver de alltså (som till exempel Posen, 1984; samt Westberg, 2021 påstår) fungera ihop. De är del av samma doktrinsystem och behöver därför inte bara "hänga ihop" inom de egna pärmryggarna, utan även mellan nivåerna. Annars kan förutsättningarna att åstadkomma det gemensamma högre syftet helt enkelt inte föreligga – inte för att inte de olika cheferna vill – utan för att deras organisationer inte är förberedda för det. I och med att varje nivå utformar sin doktrin efter hur det militära

problemet förstås på just denna nivå, kommer styrningen se olika ut för varje nivå. Med olika uppfattning om problemet som ska lösas, blir sannolikt inte lösningen densamma. Eftersom doktrinskrivarprocessen föregår och är fristående från den formella "tjänstevägen" (alltså där order och rapporter skickas), kan detta innebära att de olika doktrinförfattarna kommer till oförenliga slutsatser om *vad som fungerar i krig* och att den organisation och det handlande som följdenligt föreskrivs därmed även är oförenligt. Det som föreskrivs i överordnad doktrin kan alltså vara ogenomförbart på underordnad nivå. Är man av uppfattningen att organisationen behöver hantera icke förutsebara osäkerheter, är det följdriktigt att organisera sig för maximal flexibilitet; tror man att organisationen når bättre resultat genom att genomföra "rätt" handlingar enligt "den sanna" teorin, är det följdriktigt att organisera sig för maximal regelefterlevnad. För att konkretisera en aning, skulle en militärstrategisk doktrin om *offensive à l'outrance* i enlighet med Culmann, de Grandmaison och Foch (Gat, 2001, s. 402–440) inte kunna verkställas (med någon större grad av framgång) om doktrinerna på kompani-, pluton-, eller gruppnivå vore renodlat defensiva, och det enda soldaterna utrustats för och övat på är att gräva värn och bedriva stationär försvarsstrid. På motsvarande sätt kan en operativ doktrin som grundar sig i att skapa oförutsägbarhet för motståndaren genom att anta en formlös icke-struktur som förlitar sig till ledning med uppdrag och självsynkronisering helt och hållet kullkastas om de taktiska doktrinerna föreskriver rigida hierarkier, hårt centraliserad kontroll samt beivrar lokala initiativ. I det fall som denna studie undersökt kan ifrågasättas om den typ av uppdragstaktik som den militärstrategiska doktrinen (Försvarsmakten, 2016) föreskriver fungerar i marinen, eftersom TRM begränsar möjligheten till detta genom sådant som *uppgiftsställningar* och definition av beslutsbefogenheter (se stycket om decentralisering av beslutsrätt i undersökningen ovan).

För vem gäller egentligen den militärstrategiska doktrinen?

Jackson påstår att det är ett problem att det är en brist att ontologin för den aktuella nivån inte framgår i de lägre nivåernas doktriner, då personalen där får dålig rådgivning "when faced with situations outside of its remit" (Jackson, 2013, s. 100). Men detta argument blandar ihop den hierarkiska indelningen med de konceptuella nivåerna av krigföring (se till exempel Luttwak, 2001, del 2). Syftet med instruktioner i manualer på de "lägre" nivåerna måste läsas i förhållande till den aktuella nivån av krigföring (och det problem som ska lösas där) för vilken den är skriven. Effekten av en förväntan att alla instruktioner kopplats till det (högsta) överordnade målet skulle bli absurd. Till exempel framgår det *varför* som erfordras för att skytten ska förstå om hon ska skruva upp eller ner trycket med hjälp av gasregulatorn på sitt vapen i soldatreglementet för kulspruta m/58 (Försvarsmakten, 2000); att i detta reglemente förvänta sig en utförlig förklaring av förhållandet mellan skruvande på regulatorn och utfallet av den svenska säkerhetspolitiken är orimligt. Det är därtill felaktigt, eftersom kulsprutan ifråga – liksom alla andra vapensystem (Luttwak, 2001) – fyller funktioner på alla nivåer av krigföring. Det är inte "bara" en teknisk pryl, den är samtidigt i större eller mindre utsträckning taktisk, operativ, militärstrategisk samt säkerhetsstrategisk: "the behaviour of all troops has strategic consequences, be they ever so modest" (Gray, 2010, s. 245). De militärstrategiska doktrinerna gäller alltså inte blott för överbefälhavare (och deras staber) på militärstrategisk *nivå*, de gäller för hela den militära organisationen, kulsprutan inkluderad (så riktar sig också MSD till "Försvarsmaktens personal *på alla nivåer*" (Försvarsmakten, 2016, s. 10, min kursivering)). Figur 1 på s. 5 ovan är en illustration av detta. Det *varför* som erfordras för att förstå kulsprutans roll i det stora kriget bör alltså framgå (i rimlig abstraktion) i de högre nivåernas doktriner. Detta är det kanske ett av de starkaste argumenten för *varför* doktrinär dissonans kan vara ett problem för organisationens effektivitet: om inte dessa roller

är beskrivna på ett sammanhängande sätt i hela doktrinhierarkin, vet "inte den ena handen vad den andra gör".

Är all dissonans lika?

Något som denna studie inte utvecklar är huruvida viss typ av doktrinär dissonans är betydelsefullare än andra. Annat än att hans första stratum (Konceptuell och doktrinär flexibilitet) är grundläggande för de övriga, ger Finkel inte stöd i bedömningen av huruvida vissa av de markörer som studien hämtat ur hans modell är viktigare än andra, (Finkel, 2011, s. 55 ff.). Ur översikten kan dock konstateras att forskningen lägger olika vikt vid olika typer av flexibilitet. Här är som vi sett forskningen mycket samstämmig om att decentralisering leder till framgång i krig, men även konflikten SOP-improvisation – där kåren dock är tydligt oenig (se stycke 2.3 Flexibilitet i doktrin / flexibel doktrin ovan). I det studerade fallet är just decentralisering en av de kategorier där dissonans konstaterats. Det kan vara så att detta är värre än om dissonans föreligger i en kategori som inte tilldragit sig lika mycket intresse från forskarkåren. Det vore intressant att såväl få diskuterats teoretiskt, som prövat empiriskt.

Vad påverkar egentligen nivåernas ontologi?

Den orsakskedja som denna studie ställer upp, är baserad på Jacksons (2013) teori att nivån kausalt påverkar ontologin. Därmed är en intressant fråga hur ontologin egentligen skapas på de olika nivåerna. En hypotes värd att testa är att organisationskulturen är orsaken. Kier (1997, s. 35 f) påstår att det finns en kausalitet mellan kultur och doktrin. Finkel själv konstaterar att den militära kulturen är det som skapar de nödvändiga förutsättningarna för flexibilitet – vad han kallar flexibilitetskultur. Hans teori omfattar därmed "the influence of military culture factors on recoverability" (Finkel, 2011, s. 231), vilket alltså innebär att flexibilitet egentligen är en mellanliggande variabel, som kausalt påverkas av den rådande organisationskulturen. Finkel är således del av den tredje generationen av teoretiker inom militär kultur, vilka – tillsammans med Alastair Iain

Johnston (1999) – vill se falsifierbara påståenden om förhållandet mellan kultur som oberoende variabel och de variabler som det påstås påverka. En sådan kausal funktion för kultur innebär att nya frågor ställs: den variation som undersökningen visar i doktrinpublikationerna, som enligt teorin grundas i ontologi – är det kanske så att kulturen är gemensam bakomliggande faktor för såväl ontologi som för handlande (liksom för innehållet i doktrinpublikationer), och att den kausala roll som Høiback (2016) och andra ser för doktrin är en spuriös? Høiback konstaterar att doktrinen måste passa rådande kultur, men det kanske snarast är så att kulturen styr doktrin. Forskningsfältet om militär kultur har utvecklats mycket senaste decennierna, och Alastair Finlan påstår att "military culture may carry far more importance in the effectiveness and performance [than] the latest glossy doctrine publication would care to admit" (Finlan, 2013, kap. 1, citatet från s. 15). Finlan söker orsaker till att det mellan försvarsgrenar inom samma försvarsmakt råder olika kulturer, och ett intressant nästa steg vore att undersöka hur organisationskultur skapas på de olika hierarkiska nivåerna. Framförallt då de gemensamma operativa och strategiska nivåerna bemannas av personal ur olika försvarsgrenar, och därmed inte kulturen kan skapas i den gemensamma bakgrunden. Finlan, Danielsson och Lundqvist (2021, s. 13) konstaterar att en av drivkrafterna med den svenska operativa doktrinen är att skapa en gemensam förståelse för problembilden – avsaknaden av vilken måste sägas vara ett tecken på svag gemensam kultur. En undersökning av detta slag skulle möjligen genom jämförande design kunna särskilja struktur från kultur, men det kräver att forskarna finner ett avvikande fall där den beroende variabeln – den doktrinära dissonansen – varierar.

Är doktrinen rätt empiri?

Flera av de flexibilitetsmarkörer som analysen använder återfinns inte i doktrinerna. Vad innebär det för resultatet? Studien söker inte efter förståelsen av flexibilitet i sig, utan dissonansen mellan de beskrivningar

som ges av flexibilitet, och då är frånvaron av beskrivning inte ett direkt problem. Det visserligen intressant att ställa sig frågan hur så stora delar av det som Finkel i sin studie funnit vara framgångsfaktorer inte bedömts vara tillräckligt viktiga för att beredas plats i svensk doktrin. Jag måste hålla för möjligt att doktrinpublikationerna inte är rätt plats att söka efter alla uttryck av flexibilitet. Det kan finnas andra typer av texter som är doktrinära i den mening att de innehåller *”institutionaliserade handlingsregler grundade i vad man tror leder till framgång i krig”*, även om de inte har status som doktrin. En utökad empiri skulle kunna komplettera de resultat som denna studie levererar.

Ytterligare en aspekt på att använda doktrinpublikationen för att studera doktrin är att (delar av) denna – om än institutionaliserad i någon grad – kan vara opublicerad (Høiback, 2011). Därför skulle denna studie med fördel kunna kompletteras med en uppföljningsstudie som syftar till att förstå hur personal på respektive nivå *förstår* doktrin. Det skulle även ge intressanta resultat om förhållandet mellan *”doktrin i skrift”* respektive *”doktrin i praktik”*.

Det utomvetenskapliga bidraget

Studien lämnar även ett bidrag direkt till Försvarmakten, som genom att dess doktrinhierarki utgör det studerade fallet når kunskap om sin egen organisations beskaffenhet. Den genomförda undersökningen visar på olikheter mellan doktrinerna inom två områden, nämligen synen på decentralisering av beslutsrätt samt utrymmet för ifrågasättande av doktrin.

Det torde vara intressant för överbefälhavaren att den uppdragstaktik varpå det “[d]et militärstrategiska konceptet baseras” (Försvarmakten, 2016, s. 55) inte anammas i den taktiska doktrinen, och att därmed hela konceptet måhända är förfelat. Doktrin behöver omformuleras för att åstadkomma sammanhållet koncept.

Vidare borde det intressera operativ chef och marintaktisk chef att deras doktriner är internt motsägelsefulla beträffande decentralisering av beslutsrätt. Jag tolkar detta som ett utslag av den slitning mellan uppdragsfokusering och planfokusering som Palmgren och Wikström (2018) identifierat i svenska militära kulturen. Försvarmakten verkar av resultaten att döma försöka få fördelarna såväl med centralisering som med decentralisering. Risker med ett sådant förfarande är att inga av fördelarna erhålls, men alla nackdelarna: I ett försök att vara snabbfotad och samtidigt samordnad, kanske organisationen istället blir långsam och osynkroniserad. Slutligen är förståelsen att bakomliggande faktorer kan skapa oförenliga slutsatser om hur kriget bör skötas värdefull vid upprättandet av kommande doktringenerationer. Kunskapen att sådan dissonans som identifierats i rådande doktrinhierarki fortgent kan identifieras och hanteras.

6. Slutsats

Denna studie har genom att jämföra doktriner i samma hierarki efter hur de beskriver flexibilitet funnit belägg för att de olika nivåerna faktiskt anammar olika verklighetsbilder, och därför skapar oförenliga doktriner. Med detta bidrar studien till den krigsvetenskapliga doktrinforskningen genom att lägga en första pusselbit rörande *förståelse för relationen mellan olika doktriner inom samma ledningshierarki* – vilket är studiens överordnade syfte.

De tyska doktrinerna sommaren 1943 var i uppenbar dissonans. Hade Oberkommando des Heeres – istället för att köra över sina underställda – följt marintaktikern Wayne P Hughes uppmaning att vid utformning av strategi anamma en dialektisk approach – "consult your tactician" (Hughes, 1986) – hade världen måhända varit en mycket sämre plats idag.

Referenser

- Alberts, D. S. (2011) *The Agility Advantage: A Survival Guide for Complex Enterprises and Endeavors*. Washington, D.C.: Department of Defence. Tillgänglig vid: www.dodccrp.org.
- Allison, G. T. och Zelikow, P. D. (1999) *Essence of decision: explaining the Cuban Missile Crisis*. 2:a uppl. New York: Longman.
- Ångström, J. och Widén, J. (2015) *Contemporary Military Theory: The Dynamics of War*. London: Routledge.
- Ångström, J. och Widén, J. (2016) "Religion or reason? exploring alternative ways to measure the quality of doctrine", *Journal of Strategic Studies*, 39(2), s. 198–212.
- Barno, D. och Bensahel, N. (2020) *Adaptation under Fire: How Militaries Change in Wartime*. New York: Oxford University Press.
- Beer, S. (1973) "Designing Freedom", *The 1973 CBC Massey Lectures*. CBC Radio. Tillgänglig vid: <https://www.cbc.ca/radio/ideas/the-1973-cbc-massey-lectures-designing-freedom-1.2946819> (Åtkomstdatum: 26 januari 2021).
- Boréus, K. och Bergström, G. (2018) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 4:e uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Brehmer, B. (2005) "The dynamic OODA loop : Amalgamating Boyd's OODA loop and the dynamic decision loop", i *Proceedings of the 10th International Command and Control Research & Technology Symposium*. McLean, VA.
- Brehmer, B. (2013) *Insatsledning: ledningsvetenskap hjälper dig att peka åt rätt håll*. Stockholm: Försvarshögskolan.

Olof Wallentin

HOP 19-21

Chapman, B. (2009) *Military Doctrine: A Reference Handbook*. Santa Barbara: Praeger (Contemporary military, strategic, and security issues).

Clausewitz, C. von (1991) *Om kriget*. Stockholm: Bonnier fakta.

Corum, J. S. (1992) "The roots of Blitzkrieg : Hans von Seeckt and German military reform". Lawrence: University Press of Kansas (Modern war studies).

van Creveld, M. (2003) *Ledning i krig*. 2:a uppl. Stockholm: Försvarshögskolan.

Daun, Å. (1998) *Svensk mentalitet : ett jämförande perspektiv*. 3:e uppl. Stockholm: Rabén Prisma.

David, M. och Sutton, C. D. (2016) *Samhällsvetenskaplig metod*. 1:a uppl. Översatt av S.-E. Torhell. Lund: Studentlitteratur.

Denscombe, M. (2017) *The Good Research Guide*. 6:e uppl. London: Open University Press.

Ekegren, A.-M. och Hinnfors, J. (2012) *Uppsatshandbok : Hur du lyckas med din uppsats*. 2:a uppl. Lund: Studentlitteratur.

Esaiasson, P. m.fl. (2017) *Metodpraktikan : konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 5:e uppl. Stockholm: Wolters Kluwer.

Farrell, T. (1997) "Making sense of doctrine", i Duffy, M., Sloan, G. R., och Farrell, T. (red.) *Proceedings of the Conference Held at the Britannia Royal Navy College, January 16th-17th, 1997*. Exeter: Strategic Policy Studies Group.

Farrell, T. (2020) "Military adaptation and organisational convergence in war: Insurgents and international forces in Afghanistan", *Journal of Strategic Studies*, s. 1–25.

Farrell, T. och Terriff, T. (2002) "The Sources of Military Change", i Farrell, T. och Terriff, T. (red.) *The Sources of Military Change: Culture, Politics, Technology*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Olof Wallentin

HOP 19-21

Finkel, M. (2011) *On flexibility: recovery from technological and doctrinal surprise on the battlefield*. Stanford, California: Stanford Security Studies.

Finlan, A. (2013) *Contemporary Military Culture and Strategic Studies*. London: Routledge (Cass military studies).

Finlan, A., Danielsson, A. och Lundqvist, S. (2021) "Critically engaging the concept of joint operations: origins, reflexivity and the case of Sweden", *Defence Studies*, s. 1–19.

Flyvbjerg, B. (2006) "Five Misunderstandings About Case-Study Research", *Qualitative Inquiry*, 12(2), s. 219–245.

Försvarsmakten (2000) "Soldatreglemente för vapenmateriel, Kulspruta m/58 B".

Försvarsmakten (2016) *Militärstrategisk doktrin*.

Försvarsmakten (2020) *Doktrin för Gemensamma operationer*.

Försvarsmakten (2021a) *Reglemente Taktik för marina operationer – Del 1*.

Försvarsmakten (2021b) *Reglemente Taktik för marina operationer – Del 2*.

Gat, A. (2001) *A history of military thought: from the enlightenment to the Cold War*. Oxford: Oxford University Press.

Gawell, M. (2015) *Social Enterprise in Sweden: Intertextual Consensus and Hidden Paradoxes*. 08. Liege. Tillgänglig vid: www.iap-socent.be/icsem-project (Åtkomstdatum: 27 oktober 2021).

Gray, C. S. (2010) *The Strategy Bridge*. Oxford: Oxford University Press.

Gray, C. S. (2015) *The future of strategy*. Malden: Polity Press.

Grissom, A. (2006) *The future of military innovation studies*, *Journal of Strategic Studies*.

Olof Wallentin

HOP 19-21

- Hallberg, N. *m.fl.* (2018) "Framework for C2 Concept Development: Exploring Design Logic and Systems Engineering", i *Proceedings of the 23rd International Command and Control Research & Technology Symposium*. Pensacola, USA.
- Harrison, R. W. (2010) *Architect of Soviet victory in World War II: the life and theories of G.S. Isserson*. Jefferson, NC: McFarland & Co.
- Heeren-Bogers, J. *m.fl.* (red.) (2020) *The Yin-Yang Military: Ambidextrous Perspectives on Change in Military Organizations*. Cham: Springer International Publishing.
- Helmholtz, H. L. F. (1912) *On the Sensations of Tone as a Physiological Basis for the Theory of Music*. 4:e uppl. London: Longmans Green and Co.
- Hoffman, F. G. (2014) "Adapt, Innovate, and Adapt Some More", *United States Naval Institute. Proceedings*, 140(3), s. 30–35.
- Høiback, H. (2011) "What is Doctrine?", *Journal of Strategic Studies*, 34(6), s. 879–900.
- Høiback, H. (2013) *Understanding military doctrine: a multidisciplinary approach*. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge (Cass Military Studies).
- Høiback, H. (2016) "The Anatomy of Doctrine and Ways to Keep It Fit", *Journal of Strategic Studies*, 39(2), s. 185–197.
- Holmberg, I. och Åkerblom, S. (2007) "'Primus Inter Pares': Leadership and Culture in Sweden", i Chhokar, J. S., Brodbeck, F. C., och House, R. J. (red.) *Culture and Leadership Across the World*. New York: Psychology Press.
- Hsieh, H.-F. och Shannon, S. E. (2005) "Three Approaches to Qualitative Content Analysis", *Qualitative Health Research*, 15(9), s. 1277–1288.

Olof Wallentin

HOP 19-21

Hughes, W. P. (1986) "Naval Tactics and Their Influence on Strategy", *Naval War College Review*, 39(1), s. 2–17.

Hughes, W. P. (2000) *Fleet Tactics and Coastal Combat*. Redigerad av W. P. Hughes. New York: Naval Institute Press.

Jackson, A. P. (2013) *The Roots of Military Doctrine: Change and Continuity in Understanding the Practice of Warfare*. Fort Leavenworth: Combat Studies Institute Press.

Jensen, B. (2016) *Forging the sword: doctrinal change in the U.S. Army*. Stanford Security Studies.

Johansson, B., Berggren, P. och Trnka, J. (2015) "Research on agility and agile command and control organizations". FOI.

Johnston, A. I. (1999) "Strategic Cultures Revisited: Reply to Colin Gray", *Review of International Studies*, 25(3).

Kier, E. (1997) *Imagining war : French and British military doctrine between the wars*. Princeton, N.J: Princeton University Press (Princeton studies in international history and politics).

King, A. (2019) *Command: The Twenty-First-Century General*. Cambridge: Cambridge University Press.

Liedtke, G. (2015) "Lost in the Mud: The (Nearly) Forgotten Collapse of the German Army in the Western Ukraine, March and April 1944", *The Journal of Slavic Military Studies*, 28(1), s. 215–238.

Luttwak, E. N. (2001) *Strategy: the logic of war and peace*. 2:a uppl. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.

Lykke, A. F. (1997) "Defining Military Strategy", *Military review*, 69(5).

von Manstein, E. (1958) *Aus einem Soldatenleben*. Bonn: Athenäum Verlag.

Meiser, J. W. (2017) "Are Our Strategic Models Flawed? Ends + Ways + Means = (Bad) Strategy", *Parameters*, 46(4), s. 81–91.

Olof Wallentin

HOP 19-21

Murray, W. (2011) *Military Adaptation in War: With Fear of Change*. Cambridge: Cambridge University Press.

Muth, J. (2011) "Command Culture : Officer Education in the U.S. Army and the German Armed Forces, 1901-1940, and the consequences for World War II". Denton: Texas A&M University Press.

NATO Science and Technology Organization (2018) *C2 Agility: Next Steps*. STO-TR-SAS-104. Brussels. Tillgänglig vid: [https://www.sto.nato.int/publications/STO Technical Reports/](https://www.sto.nato.int/publications/STO%20Technical%20Reports/)

Palmer, M. A. (2005) *Command at sea : naval command and control since the sixteenth century*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Palmgren, A. och Wikström, N. (2018) "Uppdragstaktik och Auftragsstaktik", i Thunholm, P., Widén, J., och Wikström, N. (red.) *Militära arbetsmetoder : En lärobok i krigsvetenskap*. Malmö: Universus Academic Press.

Pickering, A. (2002) "Cybernetics and the Mangle: Ashby, Beer and Pask", *Social Studies of Science*, 32(3), s. 413–437.

Pickering, A. (2010) *The Cybernetic Brain : Sketches of Another Future*. Chicago: University of Chicago Press.

della Porta, D. och Keating, M. (2008) "How many approaches in the social sciences?", i della Porta, D. och Keating, M. (red.) *Approaches and Methodologies in the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 19–39.

Posen, B. R. (1984) *The Sources of Military Doctrine : France, Britain, and Germany Between the World Wars*. 1:a uppl. Ithaca: Cornell University Press (Cornell Studies in Security Affairs).

Posen, B. R. (2016) "Foreword: Military doctrine and the management of uncertainty", *Journal of Strategic Studies*, 39(2), s. 159–173.

Olof Wallentin

HOP 19-21

Raska, M. (2015) *Military innovation in small states: creating a reverse asymmetry*. London: Taylor & Francis (Cass Military Studies).

Rosen, S. P. (1991) *Winning the Next War: innovation and the modern military*. Ithaca: Cornell University Press (Cornell Studies in Security Affairs).

Shamir, E. (2011) *Transforming Command: the pursuit of mission command in the U.S., British, and Israeli armies*. Stanford, California: Stanford University Press.

Snyder, J. (1984) *The ideology of the offensive: military decision making and the disasters of 1914*. Ithaca, N.Y: Cornell U.P. (Cornell studies in security affairs).

Soeters, J. (2008) "Ambidextrous Military: Coping with Contradictions of New Security Policies", i den Boer, M. och de Wilde, J. (red.) *The Viability of Human Security*. Amsterdam: Amsterdam University Press, s. 109–124.

Språkrådet (utan årtal) *Hur böjs stratum?, Frågelådan i svenska*. Tillgänglig vid:

https://www4.isof.se/cgi-bin/srfl/visasvar.py?sok=strata&svar=56630&log_id=848120.

Sun, Z. (2015) *Sun Zis krigskonst*. Stockholm: Santérus.

Thunholm, P. och Palmgren, A. (2018) "Doktrinutvecklares syn på doktriners roll och syfte", *Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift*, (2).

Till, G. (2014) "Understanding victory: naval operations from Trafalgar to the Falklands". Santa Barbara, California: Praeger.

Till, G. (2018) *Seapower: A guide for the 21st Century*. 4:e uppl. Abingdon: Routledge.

Olof Wallentin

HOP 19-21

Trotter, M. J., Salmon, P. M. och Lenné, M. G. (2013) "Improvisation: theory, measures and known influencing factors", *Theoretical Issues in Ergonomics Science*, 14(5), s. 475–498.

Vego, M. (2013) "On military creativity", *Joint force quarterly*, s. 83.

de Waard, E., Volberda, H. W. och Soeters, J. (2013) "Engaging environmental turbulence: drivers of organizational flexibility in the armed forces", *European Security*, 22(4), s. 576–594.

Weber, M. (1921/1983) *Ekonomi och samhälle: förståendesociologins grunder*. Lund: Argos.

Westberg, J. (2021) *Svenska säkerhetsstrategier*. Lund: Studentlitteratur.

Yin, R. K. (2018) *Case study research and applications*. 6:e uppl. Los Angeles: SAGE.

Zisk, K. M. (1993) "Engaging the enemy organization theory and Soviet military innovation, 1955-1991". Princeton, N.J: Princeton University Press.